یاش توركستان

توركستانِنك ملی قورتولوشی اوچون كوره‌شوچی آیلق مجموعه

باش محرری: چوقای اوغلی مصطفی

1929نچی ییلنك ده‌قابر-ندان چیقا باشلاغان	ایول (تموز) 1933	سان 44

بوساندا:

1 — ملی غایه قوربانلاری	باش مقاله
2 — دیله‌ك (شعر)	توركستانلی احمد خاكی
3 — توركستاندا معارف ایشله‌رینك باریشی	تیمور اوغلی
4 — شرقی توركستان (II)	تاكری بیردی
5 — شرقی توركستان كوته‌ریلیشی	«یاكا ملی یول» دان
6 — روسلققا قارشی توركستان یاشلاری	یاش توركستانلی
7 — كون ئه‌ته كله یاشیریلاماس	چاغاتای
8 — بر «اینتوریست»نك توركستان تأثراتی	م.
9 — قانداش وه ملتداش قایغیسی	ایسه‌ن تورسون
10 — تورك غازیتاچیلغی (XII)	توقتامش اوغلی
11 — بالیق باشیدان چیریدی	صابر
11 — توركستان خبرله‌ری	
12 — جهان اقتصاد قونفرانسی	

ئۇيغۇر كۈتۈپخانىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

یاش توركستان

توركستاننك ملی قورتولوشی اوچون كورەشوچی آیلق مجموعه

باش محرری: چوقای اوغلی مصطفی

1929 نچی ییلنك دەقابر-ندان چیقا باشلاغان	ایول (تموز) 1933	سان 44

ملی غایه قوربانلاری

«یاش توركستان»نگ اوتكەن ساندا قیسقاچا معلومات بیردیگیمز تورت توركستانلی بویوك محكمه ایشچیسی اوستونده‌گی محاكمه توركستان‌ده آتیب أولدورولوشلەریله بیتدی. روس پرولەتاریاتی دیكتاتوراسینگ توركستانداغی قانخور بورولاری نفس اوغلی عاشور خواجه، بایرام اوغلو خدای نظر، رجب اوغلو مختار وه سلیم اوغلو عبدالشكورنی أولدورمه كله گنه قانیقماسلار. اونلارغا تاغین قوربانلار لازمدر...

سعدالله قاسم اوغلو وه شمسی بدرالدین اوغلولارینگ محاكمه‌سندەن سوك بو أولدورولگەن تورت توركمەن محاكمەسی، سوك ییللار ایچنده توركستاندا بولوب اوتكەن سیاسی محاكمەلەرنگ ایگ بویوگی سانالادر. سعدالله قاسم اوغلو وه شمسی بدرالدین اوغلو كیبی عشق آباددا أولدورولگەن تورت توركستانلی‌دا ساویت عالی محكمەسینگ بویوك ایشچیلەرندەن ایدیلەر. موسقوا دیكتاتوراسی بونلارنی‌دا، سعدالله ایله

جهان اقتصاد قونفرانسی. حاضرغی جهان بحرانی بوكونگی اقتصادیاتنگ شكل وه انكشافی، دولتلەرآراسنداغی ملی وه سیاسی چیگه‌رەلەرنك آرتق درجەده آشوب كیتكەنلكندەن توغولغان. حاضر هیچ بردولت اقتصاداً شو وه یا بو صورتله باشقا دولتلەرگه مربوط بولماقسزین یاشایا آلمای در. بو حقیقتنی كوب كیشیلەر اعتراف ایتسەلەرده، اوندان لازم كیله تورغان نتیجەنی چیقارمایدرلار. بوگا أك آچیق دلیل اولاراق 67 دولتنگ اشتراكی ایله اوتكەن ایون آیینگ 12 سندەن باشلاب لوندوندا دوام ایتب كیلگەن جهان اقتصادی قونفرانسینی كورسەته بیلیرمز. شمالی آمریقا وه اینگلتەره كیبی بحراندان أك كوب ضرر كوروب تورغان وه جهان اقتصادیاتندا أك بویوك رول اویناوچی دولتلەر عینی زماندا «اقتصادی‌خودبینلك» (ئەغوئیزم)نگ‌ده أك قایتماس مدافعلاری بولوب چیقماقدادرلار. بو مملكتلەر آلتون آقچا اصولندان امتناع ایتمشلەردر وه اونلارنگ آقچالاری قیمتی بورسه (بیرژا)ده دائما اوزگەرمه كدەدر. بو حال آینقسا آمریقا دوللارندا كورولمه كدەدر. شونی‌ده دیمەك لازم، كه آمریقا دوللارینگ قیمتی آمریقا ایچكی سیاستی ایجابی اولاراق صنعی صورتده توبەن توشورولگەن ایدی. عینی سببدەن آمریقا بوكون اوز آقچاسینگ قورسینی قارارلاشترماق (محكم حالینه قویماق) ایستەمەی توراددر.

بو ایكی بویوك جهانشمول دولت آقچالارینگ قرارسزلغی بین‌الملل تجاری مناسباتدا انتظامسزلق توغدورا یاتور وه بونگ نتیجەسنده عموم جهان اقتصادی تورموشنداغی انتظامسزلق‌دا آرتماقدادر... مەنه بو شكلده، عمومنگ غیرتی ایله جهان بحرانینی برطرف ایتمەك ایچین چاقریلغان جهان اقتصادی قونفرانسی بعضی بویوك دولتلەرنگ ملی خودبینلگندەن وه اونلارنگ اوز ایچكی ملی سیاستلەرینی قسمآده بولسا عموم جهان منافعینه تابع توتماقدان بویون قاچیریشلارندان كیلیب چیققان توسقونلارغا اوچراماقدادر.

شمسی کیبی ، «محکمه‌نی اوز عکس‌الانقلابی مقصدلارینه قوللاندیقلاریله» عیبله‌مه کده‌در.

محکمه‌نک قارارندا: «نفس اوغلو ، بایرام اوغلو ، رجب اوغلو وه سلیم اوغلو حد ذاتنده تورکمه‌نستان ملی عکس‌الانقلابچی غروپلارینک آداملاری بولوب ، صنفی دوشمانک یول-یوروقلارینی تارقاتوچی وه به‌جه‌روچیله‌ری ایدیله‌ر» دیله‌در. قارارنک تاغین بر یرنده عیبلیله‌رنک «ایرانغا قاچار ایکه‌ن چیگه‌ره‌ده قولغا توشوب انتحار ایتکه‌ن قول محمد اوغلو ایله 1932 نچی یلدا عکس‌الانقلابی حرکتله‌ری یوزنده‌ن حکم قیلنغان مراد اوغلو دونیا وه آتاقورد اوغلولار ایله وه تورکمه‌نستانداغی ینه باشقا عکس‌الانقلابچی تشکیلات باشلوقلاری ایله علاقه وه رابطه‌ده بولونغان»لقلاریندان بحث ایتلیب ، اونلارنک ، یعنی نفس اوغلو ایله باشقا عیبلیله‌رنک «فعالیتله‌ری ایشچی وه دهقان حاکمیتینی کوچسزله‌نترمه‌ك وه ییقیتماقا ، یومرولگه‌ن دوشمان صنفینک قالدیقلارینی ساویتلار حاکمیتینی ییقیتش مقصدی ایچین حاضرلاماق وه سفربر قیلماقا وه بورژوآ هه‌م پاقیتالیستلار حاکمیتینی برپا ایتشکه حصر قیلنغان» دیگه‌ن نقطه‌له‌رنی اوقویسز.

بو عیبله‌رنک اوستیگا أولدورولگه‌نله‌رنک مأموریت وظیفه‌له‌ری یوزنده‌ن اوتکوزگه‌ن بعضی گناهلاری‌دا قوشولماقدادر.

فرض ایته‌یلیك ، که شوندایدر؛ أولدورولگه‌ن تورت تورکستانلی حقیقتاًدا ساویت دیکتاتوراسینک عیبله‌دیگی بو سوگنو مسئله‌لرده «مقصر» درله‌ر. مقصرله‌ر علیهنده شوندای قارالاولار بار ، که بو قارالاولار اساسلی بولغان تقدیرده بز هه‌م اونلارنک جزاله‌ندیریلولارینا رأی بیره‌ر ایدك. لاکن بز اونلارنی محاکمه ایته‌رکه‌ن ایك اول ساویت ره‌ژیمینك اوزینی دهادا شدتلی حکم ایته‌ر ایدك ، چونکه یالغز بو ساویت ره‌ژیمی آرقاسندا ، یالغز بو ره‌ژیم دورنده گنه اخلاقسز ، حریص آداملار عالی محکمه رئیسی وه مدعی عمومیلك کیبی یوکسه‌ك اورونلارغا چیقا بیلیرله‌ر. لاکن نفس اوغلو ، بایرام اوغلو ، رجب اوغلو وه سلیم اوغلولاری حاضرغی کونده حکومت باشندا تورغان بولشه‌ویکله‌رنک کوبنده‌ن اخلاقسز ، یامان

وه توبه‌ن کورونمه‌یدرله‌ر. اونلارنک‌دا نقصانلاری ساویت آجانلارینک کوبچیلگنده بولغان نقصانلاردان عبارتدر.

تورکستانک شو تورکمه‌نستان قسمنده ایك مسئولیتلی اورونلاردا تورکستان اوچون تاریخده کورولمه‌گه‌ن جنایتلار قیلغان آداملار اوتورویدرلار. مثال اولاراق بز عالی اقتصاد شوراسی رئیسی پاسقوتسکی‌نی آتایلق. مه‌نه ، شو پاسقوتسکی‌نک بوینوندا 1923 نچی یلی فرغانه‌ده آچلقدان أولگه‌ن 200 میك تورکستانلی‌نك گناهی بار.

پاسقوتسکی ، تورکستان خلق قومیسارلار شوراسی رئیسی اورونباساری بولوب توروب ، شو یلی ایکین ایکیلمه‌ی قالغان فرغانه‌دان موسقوا حکومتی تامانیدان بیلگیله‌نگه‌ن مقداردان ایکی حصه آرتق سالوق توپلاتوب هه‌مده فرغانه‌ده تورغان قیزیل قوشونی تأمین اوچون خلقنی قزل قوشونغا تالاتدریب بوتون فرغانه اهالیسینی آچلق أواومیگه سوروکله‌گه‌ن ایدی.

پاسقوتسکی‌نک جنایتی وقتیله آشکار قیلنغان بولسادا او آتوب أولدورولوش یریگه موسقوادا یوقاری درجه‌لی اورونغا ایگه بولدی وه بر نیچه یلدان سوك یه‌نه تورکستانغا قایتب ، تورکمه‌نستان اقتصاد شوراسی رئیسی بولوشغا موفق بولدی. او ایمدی‌ده شو مهم اورونی ایگه‌لله‌ب اوتورادر.

نفس اوغلو ، بایرام اوغلو ، رجب اوغلو وه سلیم اوغلولاری ایسه پاسقوتسکی جنسنده‌ن ایمه‌سله‌ر؛ اونلار تورکستانلیلاردر؛ اونگچوندر ، که اونلارنک «چیبین ده‌ك یاگلیشلاری فیلده‌ك جنایتلار»غا ئه‌یله‌نوب کیته‌در. اونلارنک «چه‌له سوادلیلق وه سیاسی یتیشمه‌گه‌نلکله‌ری»(*) یوزنده‌ن خدمتده کورسه‌تکه‌ن قصورله‌ری بیلمایمز قایسی بر تورلو «عکس‌الانقلابچیلق»غا ئه‌یله‌نتریله‌در.

نفس اوغلو ، بایرام اوغاو ، رجب اوغلو وه سلیم اوغلولاری أولدو-

(*) تورکمه‌نستان عالی محکمه‌سی رئیسی‌نك اورونباساری بایرام اوغلی خدای نظر اوزینک «چه‌له سوادلی بولوب سیاسی جهتده‌ن یتیشمه‌گه‌ن» لگینی سویله‌دی؛ محکمه هه‌م بونی تصدیق ایتدی!

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

رولدیله‌ر. فقط بولشه‌ویکله‌رنگ اونلارنگ بویونلاریغا گناه قیلیب آرتقان تورکستان ملی غایه‌سی هیچ بر زمان أولدوروله بیلمه‌یدر.

سعدالله قاسم اوغلینگ وه فکرداشلارینگ موسقوا بولشه‌ویکله‌ری تاماندان أولدورولوشی شمسی بدرالدین اوغلو ایله آرقاداشلارینگ پیدا بولووینه مانع بولماغانی کیبی آتا قورد اوغلو وه قول محمد اوغلولارینگ أولدورولمه‌له‌ری‌ده ساویت ره‌ژیمینی قولاتماق یولنداگی ملی کوره‌شنی توقتاتالمادی وه ایندی گنه آتوب أولدورولگه‌نله‌رنگ یوزه‌گه چیقولاریغا توسقونلق قیلالمادی. کیم بیلیر داها کوب تورکستانلیلارنی سعدالله‌نگ، شمسی‌نگ، عاشور خواجه‌نگ، خدای نظر، مختارنگ وه‌عبدالشکورنك قضاسی کوتوب تورغاندر. لاکن تورکستاندا موسقوا حاکمیتینی ییقیتماق أملی، تورکستان ملی استقلال غایه‌سی — هیچ بر وقت أولمه‌یه‌جه‌کدر.

بو غایه ظفر قازاناچاقدر. بوڭا بیز ایناناميز. بونی بیز بیله‌میز.

تورکستانلیلار! یورتیمز اوستونداگی موسقوا دیکتاتوراسیغا قارشی کوره‌شده قوربان توشکه‌ن توغانلاریمزنگ روحی حضورنده باش‌ایگیگز.

محو اولسون موسقوا قانلی دیکتاتوراسی!
یاشاسون حر وه مستقل تورکستان!

* * *

دیلك

تاگری بزه یول ویرسه، یوقارلاردا اوچاردق
بولوتلارا قاتیلیر، قاناتلاری آچاردق
دولاشیردق دائما، یوردیمز کوکله‌رنده
قیزیللارا قار ده‌گیل، قیویلجیملار ساچاردق!

تورکستانلی احمد خاکی

تورکستاندا معارف ایشله‌رینك باریشی

تورکستان ساویت مطبوعاتینی تعقیب ایتوچیله‌ر عینی غازیتانگ بربرینی تعقیب ایتوچی نومرولارندا حتی بعضاً‌دا عینی غازیتانگ ایکی ستوندا بر-

برینی نقض ایتوچی فکر، خبر حتی استاتیستیقی معلوماتنگ تورغانینی کوب اوچراتارلار. برآز دقت ایله تیکشیرسه‌ك بونلاردان بریسینگ هه‌ر قاندای بر سبب ایله توبه ایتوب، مدح وه ثنا مجبوریتی حس أیتکه‌ن، یاخود بو جنسده‌ن یازولار حاضرلاش اوچون مخصوص اوتورتولوب قویولمش بر مأمورنگ اثری بولغانلیغنی، ایکنچیسنگ‌ده مملکتنگ هه‌ر طرفینی، شهرینی، قصبه‌سینی، قیشلاق وه آوولینی کیزیب یوروچی بر مخبرنگ قارشیلاشدیغی بر صحنه‌ده‌ن آنی آلدیغی تأثیر آستندا بیردیگی بر خبر وه یاده اوزنده‌ن یوقاریدا اوتوروچیده‌ن تورتکوییش قورقوسی بولماغان بر شخصیت طرفدان «اوز اوزینی تنقید» یرنده اورتاغاقویولغان فکر، سویله‌نگه‌ن سوزله‌رده‌ن عبارت بولغانلیغنی کوره‌مز.

بز «یاش تورکستان» اوقوچیلارینی مجموعه‌مزنگ اوتکه‌ن سانلا-رندا بوندای متناقض فکر وه معلوماتلار ایله یته‌رلك درجه‌ده تانیشتریب کیله یاتقانمز فکرنده‌مز. (طبیعی مجموعه‌مزنگ حجمی مساعده ایتسه‌یدی بوتون ستونلاریمز که‌بی بو ساحه‌نی‌ده کوب گنه کیکه‌یته آلور ایدیك.) بز اوتکه‌ن سانلارنگ برنده تورکستانداغی معارف ایشله‌رینگ وضعیتینی کورسه‌تیش اوچون رسمی ساویت استاتیستیقلاری ایله حقیقی وضعیتنی کورسه‌توچی خبر وه بیاناتنی قارشیلاشتریب کورسه‌تمش ایدیك. او زمان «تورکمه‌نسکایا ایسکرا» غازیتاسینگ «آوللاردا 4 صنفلی مکتبله‌ر قوروش ایشنده‌گی موفقیتسزلق»ده‌ن بحث ایتدیگینی‌ده نقل ایتمش ایدیك.

مه‌نه شو «تورکمه‌نسکایا ایسکرا» غازیتاسی اوزینگ ییل باشی نومروسندا (1.1.33.) تورکمه‌نستاننگ معارف ساحه‌سنداغی یوتوقلاریغا قایتوب شونلارنی یازادر: تورکمه‌نستاندا 723 شهر، 3123 آوول مکتبی بولوب شهر مکتبله‌رنده 19921، آوول مکتبله‌رنده 131420 اوقوچی بار ایمش.

غازیتا سوادسزلققا قارشی کوره‌ش مسئله‌سیگه کیچیب انقلابقا قادار تورکمه‌نستاندا یوزده 0,7 نسبتنده سوادلی بولغانلیغنی، 1932 نچی ییلی ایسه بو نسبتنگ یوزده 43,3 گه کوته‌ریلگه‌نلیگنی یازادر.

تورکمه‌نستانداغی معلمله‌رکوبچیلگینک بیلگیچه چه‌له سوادلیله‌ر مکتبی درجه‌سینی کیچه آلماغانلیغنی اعتراف ایتوچی بو غازیتا ایکنچی بیش ییللقنک برنچی ییلی سانالغان 1933 نچی ییلی معارف پلانیغا اوتوب «1933 نچی ییلنک سوسیالیزم قوروش یولندا أك بویوك مانع بولغان سوادسزلق وه چه‌له سوادلیلقنی بیتریب تورکمه‌نستاننی بوتون اهالیسی سوادلی بولغان بر جمهوریت حالیغا قویوش» ییلی بولوشندان بحث ایته‌در.

دیمه‌ك بو حساب ایله 15 ییلدا سواد نسبتینی یوزده 43,3 (؟) گه کوته‌ره بیلدیگینی ادعا ایتوچی ساویت آگه‌نتوراسی 1933 نچی ییلی قالغان یوزده 56,7 نی سوادلاندیریشقا آتلانغان بولادر.

اولا شو «تورکمه‌نسکایا ایسکرا» نک اوزگنه‌سی برآز وقت اول اول 4 صنفلی آوول مکتبی قورولا آلماغانلغندان، تورکمه‌نستان معلمله‌ری کوبچیلیگینک چه‌له سوادلی بولغانلغندان، مکتبله‌رده اوقوتو ایشله‌رینک یولندا بارماغانلیغندان شکایت ایتمه‌کده ایمه‌سمی ایدی؟ مکتب یاشنداغی بالالارینی بوتونلای مکتبگه آلوب اولگوره آلماغان، معلمی چه‌له سوادلی بولغان بر پیرده 43 فائض سوادلینک قاندای یول ایله یاراتیلغانلیغنی تعیین ایتش‌ده کوب قیین بر نه‌رسه ایمه‌س.

یه‌نه شو «تورکمه‌نسکایا ایسکرا» غازیتاسی 10 آپریل تاریخلی ساندا اورتا آسیا بیوروسینک مکتبله‌ر اوستنداغی بر قارارینی نشر ایته‌در. بو قراردا اورتا آسیا جمهوریتله‌رنده‌گی معارف ایشله‌رینک سوك اوقو ییلی نتیجه‌سنده‌ن ناراضیلق بیلدیریله‌در. اورتا آسیا جمهوریتله‌رنده اوقو ایشله‌ری سوك اوقو ییلندادا موفقیتسز چیققان. تورکستانداغی هیچ بر جمهوریتنک اوز پلان وظیفه‌سینی به‌جه‌ره آلماغانلیغینی حتی پلانداغی وظیفه‌نک اوچده برینی گنه به‌جه‌رگه‌ن جمهوریتله‌ر بارلیغنی سویله‌یدر. بو موفقیتسزلقلارنک سببی اولاراق معلمله‌رنک بیلگیچه کوب آرقادا قالغانلقلاری، اونلارنک بیلگی سویه‌له‌رینی آرتیریش اوچون معارف قومیسارلقلاری وه معارف أداره‌له‌ری طرفندان هیچ بر تورلو جدی تدبیر کورول-

مه‌گه‌نلگی کورسه‌تیله‌در. مکتبله‌ر نه بناچا وه نه‌ده اوقو وسائطنچه کیره‌گنچه تأمین ایتیلگه‌ن ایمش.

ایکنچی بر مثال:

«قازاغستانسکایا پراودا» غازیتاسینده 28. IV. 33 تأریخلی نومروسندا قازاغستان معارف قومیسارینک معارف ایشچیله‌رینه بر مراجعتی نشر ایتیلگه‌ن. بو مراجعتنامه‌ده قازاغستاننک معارف ساحه‌سندا کوب یوتوقلارغا ایریشکه‌نلیگی سویله‌نوب انقلابغاچا قازاغستاندا اهالینک یوزده 98 ی سوادسز بولغانلیغی، 1932 نچی ییلغا قادار سواد نسبتینک 65,5 (؟) گه کوته‌ریلگه‌نی کورسه‌تیله‌در.

انقلابدان سوك قازاغستاندا 4 میلیون چاماسندا سوادسز، چه‌له سوادلیلار آقارتیریلغانلار. بونکده 2 میلیونی سوك ایکی ییل ایچنده یتیشتریلگه‌ن ایمش.

معارف قومیساری حکومتنک أك قیسقا بر زمان ایچنده یعنی اوکتوبر انقلابینک XVI نچی ییل دونومیغاچا قازاغستانی یالپی سوادلی بر مملکت حالیغا قویوشغا قارار بیرگه‌نلیگینی سویله‌یدر وه بوتون معارف ایشچیله‌رینی یاردامغا چاقیرادر.

ایمدی یه‌نه شو قازاغستان ساویت مطبوعاتندان قازاغستان مکتبله‌رینک حالینی سورایلوق.

شو «قازاغستانسکایا پراودا» نک یولداشی «سوسیالدی قازاغستان» اوزینک 4 مای تأریخلی نسخه‌سنده معارف أداره‌له‌ری، قومیسارلیغی طرفندان مکتب وه معارف ایشله‌ری اوستندا بیریلگه‌ن معلومات، کورسه‌تیلگه‌ن رقملار اوستندا توختایدر.

معارف قومیسارلیغی اوتکه‌ن ییل سوکندا بیرگه‌ن معلوماتندا قازاغستاندا 8345 باشلانغیچ مکتب آچیلیب 540 مینک بالا یرله‌شتریلگه‌نلگینی بیلدیرگه‌ن ایدی. مارت آیندا چیققان بر حسابدا بولسا یه‌نه شو قو-

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

میسارلق مکتبلەرنڭ 7875 بولغانلیغنی کورسەتەدر. ایمدی برآزدا ایلگەریلەسەڭ بو سوڭ رقملارنڭدا نە ماهیتدە بولغانلیغی آڭلاشلیب قالادر. آلماتا ولایتی معارف أدارەسی قول آستندا 1352 مکتب بارلیغی سویلەنوب اوتورار ایکەن حقیقتدە مکتب سانینڭ 882 گنە بولغانلیغی آڭلاشیلادر.

عینی غازیتانڭ معلوماتنەکورە بو رسماً بارلیغی تصدیق ایتیلگەن مکتبلەرنڭ کوبچیلگی ایشدە یوق ایمش. آلماتانڭ یاقینداغی بر آوولدا 3 مکتب کورسەتیلەدر. بو مکتبلەرنڭ بریسندەدە اوقو یوقمش. معلملەری بوش، باشقا ایشلەر ایشلەب یورارلار ایمش.

آولیا آتا قضاسنداغی آقیر تیپە ناحیەسندە 9 مکتب کورسەتیلەدر. بونلارنڭ بریسندەدە اوقو یوق ایمش. حتی بوش یورگەن معلملەرنڭ بر قسمی باشقا طرفلارغا کیتب قالغان ایمشلەر.

بو معلوماتلارنی یازوچی «سوسیالدی قازاغستان» محرری بوحالنڭ آیریم آوول، رایون، آودان، ولایتلارغا منحصر بولوب قالماسدان قازاغستانڭ هەر طرفندا حاکم بولغانلیغینی سویلەیدر وە معارف أدارەلەری طرفندان چیقاریلغان حسابلاردا کورسەتیلگەن سانلارنڭدا تصادفاً قلمنڭ تورتوب یوبارغانلیغینی اشارە ایتەدر.

مەنە تورکستانداغی مکتبلەرنڭ حقیقی حالی. ایمدی مکتبی بو حالدا، معلمی چەلە سوادلی بولغان، کوب مکتبلەرندە اوقو بولماغان، 15 ییل ایچندە تولوق ابتدائی مکتب یاراتا آلماغان بر ییردە اهالینڭ سواد نسبتینی 0,7 دەن 43,3 گە، 2,0 دەن 65,5 گە قالای چیقاریلغانلیغی اوزی بر مسئلە. بونڭ اوستیگا 1933 نچی ییلی بوتون تورکستان جمهوریتلەرینی یالپی سوادلی قیلیش کەبی نەرسەلەردەن بحث ایتوب حتی بونی حکومت قاراری حالندا کورسەتوب یورو ساویت مستملکەلەرندە جدی ایشلەرنڭدە ماسقاراچیلق حالیغا قویولغانندان باشقا بر نەرسەنی کورسەتمەیدر. ساویت غازیتالارندا بوندای تضاد معلوماتلار کورەکدە تورماس ادعا وە پلانلار کوبگنە اوچراتیلادر. فقط بونیسی درجەسینی اوتوب کیتکەن احقملقدر.

تیمور اوغلی

شرقی تورکستان

II.

یعقوب بیك آتالق غازی عصیانی — شرقی تورکستان تاریخینڭ اینڭ پارلاق وە عینی زماندا اینڭ فجاعتلی صحیفەلارندان بریدر. یعقوب بیك آتالق غازی دیەرلك بوتون شرقی تورکستانی اوز حاکمیتی آستندا برلەشتریشگە موفق بولغان ایدی؛ لاکن او زمانغی ایچکی هەم تیشقی وضعیتلەر اونڭ پارلاق بر صورتدە باشلاغان بو ایشینی سوڭینە قادار یترمەسیگە امکان بیرمەدی.

ختای حاکمیتیگە قارشی قازانیلغان ظفر جبهەسی آرقاسندا شرقی تورکستان ایچندەکی آیریم قبیلە باشلقلاری آراسندا نهایت یعقوب بیکنڭ خائنانە بر شکلدە أولدورولوشیگەدە سبب بولغان آڭلاشیلماس بر ایچکی مجادلە دوام ایتمەکدە ایدی. شرقی تورکستان هەم غربی تورکستان کیبی او زمان اوزینڭ داها ملی برلك مفکورەسینی آڭلایاجاق درجەگە یتوشمەگەن ایکەنلگینی کورسەتدی. حریصلق، شخصیت وە منفعتپرستلكروحیلە تولغان آیریم شخصیتلار اوز شخصی منفعتلارینی عموم ملت وە وطنمنفعتیگە تابع توتا بیلمەدیلەر وە توتماقدا ایستەمەدیلەر.

شرقی تورکستانڭ تاشقاریدا هیچ بر دوستی یوق ایدی. یعقوب بیکنڭ شرقی تورکستانی حمایەسی آستیغا بیرمەك ایستەدیگی تورکیە ایسە آنچا اوزاق ایدی. تورکیەدەن امید ایتلگەن یاردام ایسە سلطان عبدالعزیزنڭ شرقی تورکستانغا بر عسکری هیئت یوللاشیندانگنە عبارت بولدی. روسیە او زمان غربی تورکستاندا اوز موقعینی محکملەمەکلە مشغول بولوب، یعقوب بیکنڭ موفقیتلەرینی قورقو ایلە تعقیب ایتمەکدە ایدی. روس قوشونلاری غولجانی اشغال ایتدیلەر. بو حرکت هەم ختایغا هەمدە شرقی تورکستانغا قارشی بر تهدید ایدی. برآز اوتکەندەن سوڭ، بر طرفدان اینگلتەرە سیاستینڭ تضییقی، ایکنچی یاقدان حالا مجادلە حالندە بولوب تورغان غربی تورکستاندا اوز وضعیتینڭ قینلاشووی قورقوسی آستندا روسیە غولجانی ختایغا قایتاروب بیردی؛ لاکن بوڭا مقابل

روسيه ختاى مملكتينىڭ «سدچينى» آرقاسنداغى بوتون أولكەلەرندە ويرگيسز تجارت قيليش حقينى آلدى. روسيه بو حقندان، شرقى توركستاننى، موغولستاننى وە مانجورياىنى اوزينىڭ هەم اقتصادى، هەم سياسى نفوذى آستيغا آلوب اعظمى درجەدە استفادە ايتە بيليشگە پەك قولاى يول تاپدى. روسيه آينقسا شرقى توركستاننىڭ كاشغاريا قسمى خصوصندە تدريجى اشغال سياستينى يوروتە كيلمشدر. اوتكەن عصرنىڭ اورتالارندا ياق روسيه حكومتى «كاشغاريادا روسيه حمايەسى آستندا مستقل خانلق ياراتماق» غايەسينى آلغا سورمشدى. بو سياستنىڭ متشبثلەرندەن برى بولغان غربى سبيريا گەنەرال گوبەرناتورى غاسفورت (Gasfort) 1857نچى يلدا: «بو صورتلە بز بوتون اورتا آسيا حاكميتينى قولمزغا آلغان بولور وە كاشغاردان توروب باشقا خانلقلارنى ايستەگەنيمزچە تهديد ايتە بيلەچەك وە اوزيمز اوچون داها اوزاقلارغا يول آلچاجاقمز» ديب يازغان ايدى.

ختاى قول آستندان داها قورتولوب أولگورەلمەگەن شرقى توركستان، مەنە بو شكلدە، روسيەنىڭ مستملكەسى حاليغا توشمەك قورقوسى آستندا تورغان ايدى. بو ايكى قاراكوچ آراسندا قالغان شرقى توركستاندا ملى حركت انكشافندان بحث ايتش آرتقچادر.

روسيه غربى توركستاننى ضبط ايتب، اوندا محكملەشوب آلغاندان سوڭ اينگلتەرە ايلە آچيقدان آچيق توقناشوب قالو احتمالندان قورقوب شرقى توركستانغا آچيقدان آچيق آغير پنجەسينى سالالمادى.

اينگلتەرە ايلە روسيه آراسندا، عموميتلە شرقى توركستاندا وە آينقسا كاشغاريادا نفوذ قازانماق اوستوندە، تيشقى دونياچا هيچ سيزيلمەيتورغان بر توسدە بر «ديپلوماتيك محاربە» توغدى. جغرافى موقع وە يوللارنىڭ قولايليغى جهتندەن اوستونلك روسيه طرفندا بولدى.

شرقى توركستاندا روس سياستى «يوتوقلارى»نى آڭلاماق ايچين شرقى توركستاننى بر طرفدان بريتانيا هندستانى وە باشقا تاماندان غربى

توركستان ايلە باغلايتورغان يوللار ايلە تانيشماقنىڭ بويوك اهميتى باردر.

هندستان ايلە شرقى توركستان آراسندا اوچ گنە يول بار: 1) قارغالق (كاشغاريادا) دان «لاداخ»دەكى «لەخ» (كاشميردە) تيمر يول ايستاسيونە قادار 735 كيلومەترو اوزونلغنداغى يول. 2) «خوتان»دان «لەخ»گەچە — 850 كيلومەترو 3) «كەريە»دان «لەخ»كە بارا تورغان 990 كيلومەترلق يول. بو يوللارنىڭ اوچيدە يوكسەك تاغلار اوزرە كيچە تورغانيدان يورولمەسى كوب قييندر وە ييلدا يالغز بر نيچە آى مدتندەگنە استفادە ايتلە بيلير.

غربى توركستان ايلە شرقى توركستان آراسندا 6 يول بار:

1) انديجان—كاشغار («ايركەش تام» اوزره) 554 كيلومەتر
2) پيشپەك—كاشغار (نارين اوستندان) 683 »
3) پيشپەك—آلماتا—غولجا (هورگوس اوستندان) 854 »
4) سيمەى—چوگوچەك 640 »
5) زايسان—ساراسومبە (شەرسەمبە) 256 »
6) زايسان—چوگوچەك 256 »

شونىدە ايسلەتوب اوتمەك كيرەك، كە بو ييردە سوز يالغز رسماً تانيلغان تجارت (كروان) يوللارى اوستندا بارا ياتور. بو يوللارنىڭ بارچاسىدا پەك قولاى وە بوتون ييل آچيق يوللاردر. بوندان باشقا، شرقى وە غربى توركستان آراسندا بردە «ايلى» وە «قارا ايرتيش» سو يوللارىدا بار.

بو يوللار وە بردە، يوقاريدا سويلەديگيمز كيبى، ويرگيسز تجارت قيليش حقى روسيەنىڭ شرقى توركستاننى اقتصاداً ضبط ايتمەسينى پەك قولايلاشتردى. بو توغرودا شونى قيد ايتمەك كافيدر، كە روسيه ايلە شرقى توركستان آراسنداغى تجارى تحويلاتنىڭ عمومى يكونى 1913نچى ييلدا 20 ميليون 312 ميڭ سوم ايدى. بو ايسە شرقى توركستاننىڭ بوتون تجارى تحويلاتينىڭ توردان اوچ (3/4) حصەسندان آرتقراغينى تشكيل ايتەدر. بو حساب بوينچا روسيەدەن شرقى توركستانغا 9 ميليون 396 ميڭ

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

سوملق مال كيريتيلگەن، شرقى توركستاندان روسيەگە 10 ميليون 916 ميڭ سوملق مال چيقاريلغان ايدى.

روسيە حكومتى ختايغا قارشى محاربە اعلان ايتمەكسزين وەاينگلتەرە ايلە توغرودان توغرو توقناشوسز شرقى توركستانى بالفعل وە بوتونلاى اوزينىڭ اقتصادى اشغالى آستنە آلاجاغينە أمين ايدى وە بو يولدا قطعى آديملار آتماقدا ايدى. بو تقديردە اينگلتەرە نهايت اوزينى «امر واقع» قارشيسندا كورمەك مجبوريتندەگنە قالار ايدى. فقط، بو آرادا باشلانغان جهان محاربەسى روسيە استيلا حركتينى توقتاتوب قويدى.

بولشەويكلەرنىڭ حكومت باشيغا كيليب قرار تاپووى ايلە شرقى توركستانى ضبط ايتمەك سياستى يەگيدەن باشلاندى. روس چار حكومتى ايلە ختاى حكومتى آراسنداغى «غير مساوى» معاهدەلەردەن وازكيچمەك حقنداغى انقلابى نظريەسيگە رغماً ساويت حكومتى جهانگيرلك (ايمپەرياليستلك) وە روسيە ايچين ايڭ مساعد ايكى معاهدەنى اوز قولندا ساقلاب قالدى: اودە مانجوريا تيمر يولى حقنداغى وە سدچينى تاشقاريسنداغى أولكەلەردە ويرگيسز تجارت يوروتوش حقنداغى معاهدەلەردر.

روسيەدەكى ايچكى محاربەلار (1918-1920) اثناسندەكى قيسقا فاصلەدان سوڭ ساويت حكومتى شرقى توركستانى ضبط ايتش يولنداغى أوزوك نقطەنى يەگيدەن توزەتەدر. 1926-1927 نچى ييللارندا ساويت روسيەنىڭ شرقى توركستان ايلە بولغان تجارى تحويلاتينىڭ يكونى 23 ميليون 519 ميڭ سومغا؛ ديمەك، 1913 نچى ييلغى تجارى تحويلات يكوندەن كوب آرتق بر مقدارغا يتوشەدر. «ختاى اقتصادى مجموعەسى» („Chinese Economic ournal“) نڭ 1932 نچى ييل ايول سانندان آلنغان معلوماتغا نظراً شرقى توركستانلە اونىڭ قومشو مملكتلەرى آراسنداغى سودا معاملاتى توبەندەكى رقملار ايلە أفادە ايتلەدر:

شرقى توركستاندان چيقاريلغان ماللار:

ساويت روسيەسيگە	13	ميليون	528	ميڭ سوملق	
هندستانغا	2	ميليون	814	ميڭ	565 روپيەلك
ختايغا	—		737	ميڭ	250 روپيەلك
آفغانستانغا			547	ميڭ	540 روپيەلك

شرقى توركستانغا كيريتيلگەن ماللار:

ساويت روسيەدەن	10	ميليون	647	ميڭ سوملق	
ختايدان	1	ميليون	939	ميڭ	850 روپيەلك
هندستاندان	1	ميليون	186	ميڭ	848 روپيەلك
آفغانستاندان	—		830	ميڭ	500 روپيەلك

اگر بر روپيەنىڭ 70 تين چاماسندا ايكەنلگينى نظرغا آلساڭز، شرقى توركستان ايلە ساويت روسيە آراسنداغى ساودا معاملاتى يكونى ايلە بو أولكەنىڭ ديگر قومشو دولتلەرى ايلە قيلغان ساودا معاملاتى آراسنداغى بويوك فرقنى قولاىغنە كورە بيليرسز.

نورمال شرائط آستندا يوروتولگەن مال مبادلەسندە چيقاريلغان مالنىڭ كيريتيلگەن مالغا نظراً كوب بولووى مال چيقارغان مملكت ايچين بر فائدە ديب حساب قيلنادر. لاكن بو تلقى طرزى شرقى توركستان ايچين تطبيق ايتلە آلمايدر. شرقى توركستانىڭ ساويت روسيە ايلە قيلغان ساوداسى اوچ مهم سببدەن مستثنا بر حال عرض ايتەدر: برنچى — ساويت روسيەسى شرقى توركستاندان يالغز خام مال آلادر. بولشەويكلەر ييرلى صنعتكارلار تامانيدان ايشلەنگەن هيچ بر تورلو حاضر مال آلمايدرلار. حتى شرقى توركستانداغى يولۇ يووا تورغان ايشنىڭ اوزىدە ساويت تجارت آجانلاريغا قاراشليدر. مەنە بو سببدەن شرقى توركستان اهاليسينڭ بويوك بر قسمينىڭ مشغول بولديغى وە آرقاسندا ئەكمەك قازانديغى ييرلى كسب وە صنعتلار بوكون يوق درجەسيگە كيلمشدر. ايكنچى — بولشەويكلەر ييرلى سوداگرلەرنىڭ هەر قانداى واسطەچيلقلارينى سيقيب چيقاريب خام مال آليشداغى بوتون معاملاتنى اوزتجارت مؤسسەلەرى وە اوز سيار تجارت آجانلارى واسطەسيلە بەجەرمەكدەلەر. بونىڭ نتيجەسندە

کیچیك هنرمندلەرلە برلکدە میڭلەرچە اورتا وە بویوك سوداگرلەردەم بیتمەکدەدرلەر. اوچنچی — (بونی آینقسا ایسلەتوب اوتمەك کیرەك) بولشەویکلەر شرقی تورکستاندا ساتوب آلدیقلاری خام مالغا قارشی نقد آقچا ایمەس، بلکە دیەرلك یالغز ساویت محصولیماللار بیرمەکدەدرلەر. خام مال ایچین پەك سیرەك حاللاردا آقچا بیردیکلەری زمان‌دە ساویت اتفاقی تاشقاریسندا بر چاقالق قیمتی بولماغان ساویت چەرۋونسی بیرەدرلەر. روس بولشەویکلەرینگ بونگ کیبی تجارت سیستەملەری یوزندەن شرقی تورکستان بویوك سوداگرلەرینگ کوپینگ اوز مملکتینی تاشلاب هندستانغا هجرت ایتمەك مجبوریتندە قالغانینی شرقی تورکستان تاشقاریسندا یاشاوچیلاردان بیلە تورغانلار کوپمی ایکەن؟

ساویت روسیەسینگ بو اقتصاد سیستەمی شرقی تورکستاندا قسماً ختای مأمورلەرینگ ساتقینلغی سایەسندە قسماًدە آچیقدان آچیق تەررور وەآیریم قبیلەلارآراسندا — مثلا اویغورلارایلە باشقا تورك اوروغلاری، دونگەنلەر ایلە تورکلەر آراسندا — دوشمانلق توغدورماق یولی ایلە دوام ایتدیریلمەکدەدر.

بو آرتق «شرقی تورکستاندا ساویت سیاستی» بحثینە عائد مسئلەدر؛ بو حقدا «یاش تورکستان»نگ کیلەجەك ساندا بحث ایتەچەکمز.

تاگری بیردی

باشقارمادان: «شرقی تورکستان» باشلقلی مقالەنك اوتکەن سانداغی بولومندە «جهانگیرخان» یاڭلیش اولاراق «جهانشیرخان» دیب باسیلمشدر. توزەتواوب اوقولوشی اوتونولور.

* * *

شرقی تورکستان کوتەریلیشی

(رفیقەز «یاڭا ملی یول»نگ سوڭغو 7نچی ساننداں قیسقارتیلیب آلندی)

شرقی تورکستان قانلی کوتەریلو ایچندە. ایکی ییل ایلگەری قومول (حامی)دا قتایلارغا قارشی باشلانغان کوتەریلیش اوتکەن ییلنگ آخرندان بەری بوتون ایلگە تارالدی. سوڭ خبرلەرگە کورە، عصیان کوتەرگەن

مسلمانلار آراسندان‌غنە 35 مینگ کیشی قوربان بیریلگەن. بو ساننگ اوزی‌دە بوکوتەریلونگ آغرلغینی آڭلاتو اوچون ییتسەکیرەك.

بر تورك ایلندە بولوب تورغان بو آغیر وقعەلار بزنی سیرچی، مخبرگنە ایتب قالدیراماس. او ییردەکی حاللارنی یاقیندان تیکشیریب بارو بزنگ وظیفەمزدر.

کوتەریلونگ باشی هەم تارالیشی

شرقی تورکستانداغی سوڭغو وقعەلار 1931دە قومولدا باشلاندی. اورومجی حکومتی، ایسکیدەن قتای ادارەسی وقتندادا یاشاب کیلگەن ایچکی آفتونومیالی واڭلق (کیچگنە کنەزلك)لەرنی بترو سیاستینی تعقیب ایتب، 1930دە أولگەن قومول واڭی شاه مقصود خواجەنگ اورنینا قتای مأمورلەری بیلگیلەدی. قتایلار ایلە باغلانیشی باری بیلگیلی بر عسکر قویودانغنا عبارت بولغان 7-8 مینگ قوموللولار اورومجیدەن یەڭی بیلگیلەنگەن قتای مأمورلەرینك تالاولارینی کوتەرەآلمادیلار. کوچوب کیلگەن قتایلار تورکلەرنی «حیوان»، «آحماق» کیبی اسملەرایلە آتاب، اولارغا کوب یوقاریدان قاراماقچی بولادرلار. قتای حکومتی تورکلەرنگ ییرلەریگە قتای مهاجرلەرینی اوتورتوب، تورکلەر قولنداغی کومور اوچاقلارینی آلوب، کومورگە آغیر سالیق سالادر. بونلارنگ اوستیگە اورومجیدەن کیلگەن عسکرنی خلقدان آسراتادر. قوموللولار بو جبرلەرنی اورومجی حکومتنە 70دەن آرتق عریضە بیریب آڭلاتسالاردا سوزلەرینە قولاق سالین مادی. قتای عسکرلەرینگ جبری خاتون-قیزلارغا قول اوزاتوغاچا ییتکەچ، قوموللولار بر تون قتایلارنی أولدوروب 7-8 یوز کیشی تاغلارغا چیقادرلار. بو پەك کیچیك بر عصیانی اورومجی حکومتی نە قادار عسکر یوبارسادا باسدیرا آلمایدر. اوز تاغلارینی یاخشی تانیغان هەم پەك اوستا اوقچی بولغان قوموللولار، کیلگەن هەربر قتای عسکرینی چوبلەب أولدورەدرلەر. بر نیچە یوز کیشیلك قوموللولارنی ییڭە آلماسلق تورکلەر کوزندە قتای حکومتینگ اعتبارینی توشورەدر. اونگ عسکری هیچ بر ایشکە یارامایدر. یکرمی ییلدان‌بەری تینچسزلقنی کورمەگەن شرقی تورکستاندا

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

میلتق آتیشنی ییته‌رلك درجه‌ده اورگه‌نگه‌ن قتای عسکری تاپیلمایدر.
کوچ ایله ینگه آلماغاچ، جنگ‌-شوژه‌ك قومولولارغا بر نیچه اعتبارلی
تورك ساوداگرله‌رینی ایلچی ایتب یوللادی. قورالنی تاشلاسالار تیله کله‌-
رینی قابول ایتمه‌کچی بولادر. قومولولار قورالنی تاپشیرودان باشقا بو-
تون شرطلارغا راضی بولادرلار. قومولولارنگ باشلغی خواجه نیاز ایله
کیلشو بولسادا، حکومت اوز سوزنده تورماغانیدان، کوته‌ریلو تاغین دوام
ایته‌در.

1932ده قومولولار تورفانلیلار ایله آگلاشدیلار وه اونلاردان‌دا
عصیانچیلارغا قوشولوچیلار بولدی. دیقابردا حکومتنگ وضعیتی کوب
قینلاشدی. تورکله‌ر قایتادان کیلیب قوشولغان دونگه‌نله‌ر ایله برلکده
«پچه‌ن»نی آلدیلار. اوز عسکری ایشکه یاراماغاچ، جنگ‌-شوژه‌ك اورومجی
هه‌م قولجاداغی قاچاق آق روسلاردان 2000له‌ب عسکر توزه‌در. بو
روسلار مسلمانلارغا قارشی سوغوشلاردا اوزله‌رینگ ییرتقچلقلاری ایله
شهرت قازانادرلار. بوگا باشداراق بولشه‌ویك حکومتی قارشی کیلیب،
قونسولی آرقالی پروته‌ست ایتسه‌ده، تتای حکومتینگ اورندا قالیشی او-
نگ‌ده منفعتی بولغانیدان، سوگراراق بر سوزده ئه‌یتمه‌دی. روس عسکر-
له‌ری «پچه‌ن»نی قایتاریب آلدیلار. 1933نگ غینوارندا تورفانلیلاردا
عصیانغا قوشولدیلار. اولارنگ باشندا مقصود محیطی برادرله‌ری موصول
هه‌م محمود توراردلار. پچه‌نده‌ن باشلاب، اورومجیده‌ن 16 کیلومه‌تر اوزا-
قلقدا بولغان چی‌-چی‌-ساوغا قادار بولغان ییرله‌ر عصیانچیلار قولیغا کیر-
دی. لاکن بوتون قوراللاری حکومت عسکرنده‌ن آلنغان غنیمت گنه بولغا-
نیدان، قورالسزلق هه‌م باش بولورلق کیشیله‌رنگ آزلغی، عصیانچیلارنی
قانلی سوغوشلاردان سوك چیکینیشکه مجبور ایتدی. حکومت عسکری
اولارغا قارشی اوتوزلاب توپ هه‌م سوغوش آفتوموبیلله‌ری ایله آیروپلان-
لاردا قوللانادر. پچه‌ن‌-تورفان توگه‌ره‌گنده‌گی سوغوشلارداغنه 20 مینگ
له‌ب تورك شهید توشدی. بولارنگ کوپیسی حکومت عسکری طرفندان
وحشیله‌رچه أولدورولگه‌ن خاتون‌-قیزلارله بالا‌-چاقالاردر.

فیورالدا جنگ‌-شوژه‌ك بوتون عسکرینی اورومجی توگه‌ره گیگه توپلا-
ماقا مجبور بولدی. تورفاندان چیکیلگه‌نده اولار تورکله‌رنگ بوتون
مالینی تالاب، آلیب کیته آلماغانلارینی یاندیریب کیتدیله‌ر. بوتالاو‌-یاندیروغا
بر مینگله‌ب روس عسکرله‌ری قاتناشدیلار. چیکیلیش آلدندان لوکچین‌ده
شهید بولغان مقصود محیطی‌نگ باشینی قتایلار کیسیب تورفان بازارندا
آسیب قویدیلار.

عصیان باشلاقلاری ــ تورکله‌ر هه‌م دونگه‌نله‌ر ــ عصیان مرکزیگه ئه‌یله‌نگه‌ن
قارا شهرگه ییغیلدیلار. کوته‌ریلو یاواش‌-یاواش آلتی شهرگه‌ده یاییلدی.
کوچار هه‌م مارالباشی عصیانچیلار قولیغا اوتدی. اورومجی توگه‌ره‌گنده
گومودی، فوکه‌ن، سانجی، حوتوبی هه‌م ماناس‌لاردا قانلی سوغوشلار
بولوب، بو ییرله‌ر خرابه حالنه کیلدی. بو ییرله‌رده‌ده حکومت عسکری
هیچ برگناهی بولماغان تورك، مسلمان عائله‌له‌رینی قالدیرماسدان کیسدیله‌ر.
مارت آخرندا بولشه‌ویك حکومتی، مانجوریادا یاپون عسکرنده‌ن قاچیب
سبیریاغا قاچیب چیققان قتای گه‌نه‌راللاری ما هه‌م سولارنگ 7-8 مینگلك
عسکرینی چوگه‌چه‌ك آرقالی شرقی تورکستانغا کیریتمشدر. بو، بین‌الملل
قانونلارغا قارشی بولغان ایشله‌ری ایله بولشه‌ویکله‌ر جنگ حکومتینگ‌اور-
ندا قالیشیغا طرفدار ایکه‌نلکله‌رینی کورسه‌ته‌درله‌ر. بو عسکر اورومجی
ایله چوگه‌چه‌ك آراسینی عصیانچیلاردان ساقلاماقا یارده‌م ایتدی.

اورومجی‌ده جنگ‌گه قارشی انقلاب هه‌م یه‌گی حکومت

اورومجی‌ده‌کی قتایلار، چیکسز قان توکونگ اوزله‌ری اوچون
یاخشی نتیجه ایله بیتمه‌یه‌جه‌گینی کورگه‌نله‌ریده‌ن آپریلنگ 12 سنده
مانجوریادان کیلگه‌ن عسکر هه‌م روس سالداتلارینگ قاتناشماسیله اوروم-
جی‌ده جنگ‌گه قارشی انقلاب یاساب، اونی روسیه‌گه قاچماقا مجبور
ایتدیله‌ر. اونگ قاچیشیله اورنندا شو حکومتده اوتورغان قتایلار بریه‌گی
موقت حکومت توزدیله‌ر. اولجه معارف وکیلی بولوب تورغان لیو‌-وك
لوك ژوچی (حکومت رئیسی) بولدی. کوز بویاماق اوچون گویا حکو-
مت ایشله‌رینی تیکشیریب باروچی بر شورا توزولدی. بو شورانگ 24

اعضاسی قتای (دیه‌رلك باریسی‌دا جگ حکومتنده‌ن بولغان کیشیله‌ر) بولوب، تورکله‌رده‌ن — 5، دونگه‌نله‌رده‌ن — 3، موغوللاردان — 1، آق روسلاردان — 1 اعضا کیردی. یه‌گی حکومت اوزینك تیشقی سیاستی وه مالیه ایشله‌رنده مرکزی قتای حکومتیگه تابع بولوب، ایچکی أداره ایشله‌رنده مختاردر.

یه‌گی اورومجی حکومتی معتبر ذاتلارنگ امضالاریله تاراتیلغان مراجعتنامه‌له‌رنده خلقنی تینچلققا چاقیردی. بوتون بلانگسبینی جگ‌شوژه‌ڭنگ شخصی ایتب کورسه‌تیشگه تیریشیلدی. باش کوته‌روچیله‌رنك برقسمی قورالنی قویوب، اورومجی وکیلله‌ری ایله مذاکره‌گه کیریشدیله‌ر. اورومجی، چوگه‌چه‌ڭ هه‌م قولجا طرفلاری یه‌گی حکومتنی تانیدیلار.

عصیانغا سوگراراق قوشولغان آلتای قازاقلاری حکومت وکیللهرینی قابول ایتمه‌ی توراد‌رلار. اولارنگ باشندا آلتای قازاق واگی ئه‌له‌ن توره‌نگ اینیسی شریف‌الله خان تورادر. روس هه‌م قتای مکتبله‌رینی کوروب، برآرا قتای حکومتنده مأمورده بولوب تورغان شریف‌الله‌خان آغاسی واگنی عصیانغا قوشولوغا مجبور ایتمشدی. شه‌رسه‌نبه‌ده‌گی ساویت قونسولی، بوتون عصیان وقتندا هیچ بر یرده بر‌گنه بولشه‌ویك مأموریگه ضرر تیمه‌گه‌ن بولسادا، اورنینی تاشلاب روسیه‌گه قاچدی. اهالیسی آز بولسادا شرقی تورکستاننگ أڭ بای ولایتله‌رنده‌ن بولغان وه اورومجی‌گه یاقین بولغان آلتای ایندیگه‌چه یه‌گی حکومتنی تانیغانی یوق. آلتی شهر هه‌م اورومجی حکومتینی تانیمادی. اول طرفدا دونگه‌ن آز بولسادا، آلتی شهرده‌گی حرکتده اولارنگ رولی زور. تورکله‌رده‌ن اولارغا یارکند، قاشغار یاغندا کوبره‌ڭ قیرغزلار قوشولسالاردا، یولباشچیلارینك دیه‌رلك باریسی دونگه‌نله‌ر. آپریل اورتاسندا یارکند، ماینگ [illegible] نده قاشغار شهرله‌ری عصیانچیلار قولیغا کیردی. قاشغارنگ ایسکی دونگه‌ن والیسی ما اینگلیز قونسولخانه‌سنه سیغینغاندان سوڭ، أداره ایکنچی بر دونگه‌ن ما‌شنگ چگ‌نگ قولیغا اوتدی.

شوندای بولوب مای‌ایون آیلارندا یه‌گی اورومجی حکومتینگ حکمی ایندیلك اورومجی‌چوگه‌چه‌ڭ‌قولجا ولایتله‌رنده گنه یورادر. تیمر

روسلققا قارشی تورکستان یاشلاری

بزنگ یورتداغی روسیه دوشمانلغی وه ساویت علیهدارلغی یالغز انقلابدان بورون توغولوب اوسکه‌ن تورکستانلیلارغا منحصر ایمه‌سدر. بو دوشمانلق انقلابدان سوگراغی نسلمزنگ‌ده روحنده، قاندا بار وه بو روسیه دوشمانلغی یاش بوغونغا آتا‌آناسندان، آنا‌بی‌بی‌سنده‌ن ارثی صورتده کیچمیشدر. کوب بولشه‌ویکله‌ر تورکستان بالالارنداغی بو ارثی روسیه دوشمانلغینگ مکتبله‌ر آرقالی تبلر ایتدیریلگه‌نلگینی‌ده سویله‌رله‌ر. اونلار تورکستان اوقوموشلولارینگ معلملك مسلکینی ترجیح ایتب، تورلو یوللار ایله ساویت مکتبله‌ریگه کیریب آلیب، معارف جبهه‌سنده‌ن ساویت وه روس علیهدارلغی یورگوزگه‌نلکله‌رینی آلغا سورمش وه اونلارغا قارشی بولشه‌ویکچه مجادله یوروتوب، یورتمزده‌گی روسلق دوشمانلغینی تربیه آرقالی بوتونلای یوقاتماق ممکن بولاجاغی قناعتینی تاشیمشلاردی. حالبوکه یوز بیریب تورغان حادثه‌له‌ر بولشه‌ویکله‌رنگ بو ساحه‌ده‌گی امیدله‌رنده‌ده یاگیلغانلارینی هه‌م اوزله‌ریگه هه‌م‌ده باشقالارغا کورسه‌توب توروبدر. چینده‌ن‌ده تورکستان مکتبله‌رنده‌گی کورونوشله‌ر وه طلبه‌له‌رنگ ملی هیجانینی کورسه‌ته تورغان تورلو حادثه‌له‌رنگ ظهوری بولشه‌ویکله‌رنگ اویقوسینی قاچیرمشدی. اونلار تهلکه‌نگ آلدیغا چیقماق نیتیله 1927 نچی یلنگ اورتالارندا «ضیالی وه زیانلی مسئله‌سی»نی قوزغاتدیلار وه مکتب بالالارینگ ذهنله‌رینی ملی تربیه ایله «زهرله‌گه‌نله‌ر»نگ بارچاسی «زیانلی» تاپیلیب، وظیفه‌له‌رنده‌ن قووولدیلار. بو مفکوره‌جی «زیانچیلار» ساویت حکومتینگ «تیریکله‌ر گوری» آتالغان چه‌قا زندانلاریغا، شمالنگ موزلو سورگون یرله‌ریگه آتیلدیلار. بعضیلارینی‌ده آتیب أولدوردیله‌ر. مکتبله‌رده ایسه آنجاق فرقه ایشانچینی قازانا بیلگه‌ن معلمله‌ر، فرقه چیزیغندان چیقماسلققا وه فرقه پروغرامی بویونچا درس بیریب، تورکستان بالالارینی روس پروله‌تاریاتی دوستی قیلیب یتشتریشکه سوز بیرگه‌نله‌رگنه قالالغانلار ایدی. بولشه‌ویکله‌ر معلمله‌رنگ بالالارنی پرو-

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئويغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولليازمىلار ئامبىرى

لەتاریات ذهنیتندە تربیە ایتەجەکلەری حقندا ایچکەن آندلاریلە قانیقمای هەر مکتبدە فرقە اوزەگی قوروب، بو صورتلە بارچا مکتبلەردە فرقە قونترولینی تطبیقایتە باشلاغانلارایدی. فقط بومهم «اصلاحات»نگ تطبیق قیلنغانلغنە آلتی ییل بولغانی حالدا بولشەویکلەر ایمدی یەنە یورتمزداغی ساویت مکتبلەردەن تورکستان بالالارینگ روسلق دوشمانلغینی کورسەتە تورغان حادثەلەر قارشیسندا توروبدرلەر. سوگغو آیلارنگ تورکستان مطبوعاتینی کوزدەن کیچیرسەگز، ساویت مکتبلەرندەکی تورکستان بالالارینگ عینیلە بوندان آلتی-یدی ییل ایلگەریگی حسیاتلە مشبوع ایکەنلکلەریگە قانع بولورسز. حتی مطبوعات بیتلەرندەکی بعضی مقالە وە خبرلەر روسلققا قارشی نفرت حسینگ اولگیسنە قاراغاندا کیسکینلەشکەنلگینی کورسەتمەکدەدر. شایان دقتدر، کە تورکستان بالالارنگ بو روسلق دوشمانلغی روس معلملەری وە روس طلبەلەری بولغان تورکستان شهرلەرندەکی ساویت مکتبلەرندە داها زیادە کوزگە ایلینمەکدەدر. هەمدە بو روسلق دوشمانلغی طلبەلەرنگ بیلیم سویەسیگە وە یاشلاریغا کورە تورلو طرزدە تظاهر ایتمەکدەدر. مثلا اورتا مکتبلەردەکی تورکستانلی طلبەلەر اکثریا روس معلملەریگە، روسچە درسلەرگە قارشی پروتەست ایتدیکلەری حالدا، تاشکند دارالفنوندەکی طلبەلەر روس دوشمانلغینی کوپینچە او یردەکی روس طلبەلەریگە قارشی کورسەتەدرلەر. اونلار اورتا آسیا دارالفنونینگ تورکستانلیلارغا مخصوص بر بیلیم اوجاغی وە تورکستانداغی ملی جمهوریتلەرگە تورلو ساحەلەردە بیلەرمەنلەر یتیشتروچی بر یر بولغانلغینی سویلەب، روس طلبەلەرینگ کوپلگندەن وە یرلیلەرنگ آزلغندان شکایت ایتب، روس طلبەلەریگە آچیقدان آچیق قوپال سوزلەر ئەیتەرلەر ایکەن. یاقینلاردا آلمانیاغا کیلگەن اورتا آسیا دارالفنونیپروفەسورلاردان بولغان برآلمان اوزینگ تورکستانلی طلبەلەریلە روس طلبەلەری آراسنداغی توقناشولار حقندە غایت قیزیق حادثەلەر آگلاتیرکەن یورتینگ دولتی ایشلەرندەن توتوب بارچا وظیفەلەرنی اوز قولیغا آلماقا تیریشقان تورکستان یاشلغینگ روس یاشلغیغا قارشی کورسەتیب تورغان «حقلی خصومتی»ندەن

وە «کوچلو قیسقانچ»یندان بحث ایتمەکدە ایدی.

تاشکنددەکی «شورا قورولوش وە حقوق اینستیتوتی»، اسمندەندە آگلاشیلدیغی وجهلە، تورکستانغا شورا عدلیە خادملاری یتیشترە تورغان بر مکتبدر. بو مکتبدە روسلار، تورکستانلیلار وە یرلی یهودیلەر اوقیدرلار. بو اینستیتوت ایشانچلی معلملەر وە فرقە ایشچیلەری قولیغا تاپشیریلغان بولوب هەر جهتدەن فرقەنگ امید باغلاغان بر بیلیم اوچاغی سانالور. اوقوچیلارینگدا باریسی قومسومولاردر. بو اینستیتوتدەن یتشەجەك تورکستانلیلار، روسلار وە یرلی یهودیلەر قول قولغا بیریب «شورا قورولوشندا» مأثر بولاجاق أك بویوك تایانچلاردان سانالورلار. ایمدی شوندای مهم بر اینستیتوتنگ ایچکی احوالی، معلملەر ایلە طلبەلەر مناسباتی وە یاقین کیلەجەکدە دوستانە برگەلەشیب شورا قورولوشی ایشلەرندە چالیشاجاق طلبەلەرنگ اوز آرا باردی-کیلدیلەری قاندای ایکەن دیسەگز، بو سوراقغا «قیزیل اوزبیکستان»نگ سیاح یازیچیلارندان علی اوغلی کامل قانیقارلق جواب بیرە آلیر. ساویت حکومتی نظرندە مهم بر اینستیتوت سانالغان بو «شورا قورولوش وە حقوق اینستیتوتی»ندە ایچکی احوالدان بحث ایتەرکەن کامل اوغلی مقالەسینی «بالیق باشیدان چیریدی» مقالینگ معناسینی ایضاحایلە باشلاب، بومقالنگ شواینستیتوت حالیغا کوب یاقیشاتورغانینی سویلەیدر. کامل بواینستیتوت اوزەگندە اوتورغان اوچ قومونیست یورتداشینك حرکتلەرینی تنقید ایتکەندەن سوڭ، بونلارنك تربیەایشلەریگە کیرەگنچە اهمیت بیرمەگەنلکلەرینی بولشەویك یازیچیلاریغا مخصوص افادەلەر ایلە سویلەب، سوزینی اینستیتوتدەکی تورکستانلی یاشلارنگ روسلارغا قارشی مدهش نفرتلەریگە اوتقوزوب، او خالق اوغلی همدم دیگەن بر قومسومولنگ حرکتلەرندەن مثاللار کیلترەدر. بو تورکستانلی قومسومول اوز صنفداشلاری آراسندا «بزنگ أولکەدەکی اوقو یورتلاریدا روسچە درسلەرگە، روس ادبیاتیغا، حتی روسلارنگ اوزلەریگە هەم هیچ قاندای احتیاج یوق» دیب تشویقات یورگوزوب، اینستیتوتنگ روس تیلی معلمی گەللەر ایلە ریاضیات معلمی مەرکولوفگە قارشی چیقیشلار قیلمشدر.

قومسومول همدم بو فکرینی اوز صنفداشلاری آراسیغا یایماقلا قالماسدان او بونی اینستیتوت مدیرلگی ایله هیئت تعلیمیه‌سیگه هه‌م رسمی روشده اعلان ایتمشدر. «قیزیل اوزبیکستان» محررینگ یازغانیغا قاراغاندا بو قومسومول روسلارغا قارشی شوندای نفرت تاشیب یورارمش، که حتی او اوز اورتاقلاریله بولغان بر گوروگده «مه‌ن روس تیله‌نچیله‌ریگه آقچا بیرگه‌نیم حالدا، اوز خلقمدان تیله‌نچیله‌ر کورسه‌م اولارنی کاییب قویامه‌ن. بو روسلارغا خیرخواهلغمدان ایمه‌س، خیر بیریش تیله‌نچیله‌رنی کوپه‌یتره‌در...» دیگه‌ن ایمش.

یه‌نه شو «شورا قورولوش وه حقوق اینستیتوتی» طلبه‌له‌رنده‌ن تورغون آی دیگه‌ن بر تورکستانلی قیز ایسه «اوز خلقندان باشقالارنگ بارچاسینی خصوصاً یهودیله‌رنی توبه‌ن آداملاردان سانار»مش. بو تورغون‌آی «اینستیتوتنگ یهودی قیزلاردان سارا باروخووا، راهیل اوبایدووالارنی قیناب، اولارغا کون بیرمه‌س» ایمش. («قیزیل اوزبیکستان» 6. IV. 33 نومرو80)

مه‌نه تورکستانغا عدلیه خادملاری بولوب یتیشه‌جه‌ك یاشلارنگ اوز آرا معامله‌له‌ری وه بالخاصه تورکستانلی قومسومولارنگ روس معلمه‌ریگه وه پروله‌تاریات تیلی آتالماقدا بولغان روس تیلی، ادبیاتی وه بونلارنگ ایگه‌سی روسلارغا قاراشلارندان بر منظره!...

مه‌ن ایسته‌رسه‌م بو یرده تورکستاننگ تورلو بویوك شهرله‌رنده‌کی ساویت مکتبله‌رنده اوقوماقدا بولغان تورکستان بالالارینگ روسلققا قارشی قاندای ذهنیت تاشیب یورغانلارینی کورسه‌توچی یه‌نه کوب مثاللارنی ساویت منبعله‌ریده‌ن کیلتره بیلیردم. فقط مقاله‌نی اوزاتماسلق اوچون ایمدیلك شو مثالنگ اوزیله اکتفا ایته‌مه‌ن. چونکه فرقه قونترولیغا تابع توتولغان «شورا قورولوش وه حقوق اینستیتوتی»نده‌کی وقعه‌له‌رنگ اوزی‌ده تورکستان بالالارینگ فرقه‌نگ مکتبله‌رده ییللاردانبه‌ری تطبیق ایته کیلگه‌ن تربیه‌سیگه قاندای مقاومت کورسه‌تکه‌نلکله‌رینی اثبات ایتمه‌ککه یته‌رلکدر.

تورکستان بالالارینگ روحنده‌کی، قانداغی ارثی روس دوشمانلغینگ بولشه‌ویکله‌رنگ اوندای وه یا بوندای تربیه‌له‌ریگه معروض قالماقلا سونه‌جه‌گینی دوشمانلاریمز امید ایتکه‌ن بولسالار هه‌م بز بوتونلای تیسکه‌ریسینی اویلاغان ایدك. حادثه‌له‌ر بزنگ یاگیلماغانلغمزنی وه تورکستان استقلالچیلارینگ یاش بوغونغا باغلاغان امیدله‌رینگ بوتونلای حقیقتغا ئه‌یله‌نه‌جه‌گینی اثبات ایتمه‌کده‌در.

تورکستان استقلالچیلارینگ یاش بوغونغا باغلاب یورگه‌ن امیدله‌رینی تکرارلارکه‌ن اوزونچه زمان ساویت تورکستانندا یاشاب، یاقیندا آوروپاغا قایتیب چیققان بر غربی آوروپالی خاتوننگ تورکستاننگ بوکونگی یاش نسلنده‌ن آلغان انطباعاتینی‌ده بو یرده قید ایتیب کیتمه‌ك آرتقچا بولماساکیره‌ك. آلمانیا مطبوعاتندا یورتمز حقنده مقاله‌له‌ری باسیلیب تورغان بو خاتوننگ 14نچی مای 1933 ده چیققان („Hamburger Nachrichten“) دیگه‌ن بر آلمان غازیتاسنداغی بر یازیسندا تورکستاننگ بوکونگی یاشلغی حقنده‌ده شایان دقت سوزله‌ری بار. وقتیله یالغز تورکستاننگ ایمه‌س، بوتون تورك-اسلام دنیاسینگ مدنی مرکزی بولغان بوخاراداغی انطباعاتینی آگلاتاراق آوروپانگ بو حساس خاتونی شوندای یازادر: «...هه‌راوروغ اوزینگ مخصوص باشلغیله تانیلیر: تاجیك ساریق (سه‌لله)، اوزبیك گوللو توپی، قیرغیز اوچ بورچه‌کلی تیلپه‌کله بیزه‌نگه‌ن... کیچه‌گی کوننگ بو قیافتلی انسانلاری قاتارندا کیریلیب کولومسه‌گه‌ن یاش نسل یوره‌در، که بو یاش بوغون اوز خلقینگ دنیاغا باغیشلاغان آقساق تیمور وه یاخود چنگیز خانینی محقق قایتادان یتشتره‌جه‌گینی آگدیرادر» دیدر(*).

(*) „... hat ein jeder Volksstamm ein besonderes Erkennungszeichen in der ihm eigentümlichen Kopfbedeckung: den Tadschik ziert der Turban, den Usbeken eine gestickte Mütze, den Kirgisen eine Pelzmütze mit drei Ecken... Neben dieser Welt von gestern spaziert, siegreich lächelnd, die junge Generation, sicher einer Zukunft entgegen, in der ihr Volk wieder der Welt einen Tamerlan oder Dschingis-Chan schenken würde.“
„Hamburger Nachrichten“ vom 14. V. 1933

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

بو انطباع توپپا توغرو. فقط شونیده ایسله‌توب کیتمه‌ك کیره‌ك، كه تورکستاننگ بو کونگی یاش بوغونی یالغز تیشقی کورونوشیله گنه‌ایمه‌س، تأریخی دوشمانمزنگ قهار، ملی به‌نلکنی أولدوروچی «پروله‌تار تربیه‌سی» آتالغان زهریگه قارشی کورسه‌تیب کیلگه‌ن سونمه‌س، کوچلو ارٹی ایمانیله‌ده اوزینگ چین تیمور اوغوللاری بولغانلغینی اثبات ایتمه کده‌در. بونده‌ای بوغونغا ایناناق، بونده‌ای بوغونغا تایاناق کیره‌ك. یاش تورکستانلی

* * *

کون ئه‌ته کله یاشیر یلاماس

شو یلنگ مای آیندا پاریسنگ یللق بازاری (پنایری) بولوب اوتدی. پهك بویوك أولچه‌وده قورولغان بو بازاردا، بالطبع، أك کوب فرانسه محصولاتی وه فرانسه صنایع معمولاتی تشهیر ایتلگه‌ن ایدیسه‌ده، اونگ بر قسمنده اجنبی مملکتله‌رنگ‌ده صنایع وه تجارت مؤسسه‌له‌ری اوز ملی محصولات وه معمولاتلارینگ أك مهمله‌رنده‌ن نمونه‌له‌ر کتیریب یایمشلار ایدی.

أداره وه استیلاسی آستیغا کیریتدیگی مملکتله‌رده وجودگه کتیردیگی خرابیلق، آچلق وه سفالتله‌رنی تیشقی دونیا کوزنده‌ن گیزله‌ب توب او یرله‌رده معمورلق، بوللق وه رفاهت حکم سورمه کده ایمش کیبی کورسه‌تمه‌گگه دائما اورونوچی وه یالغانچیلق ایچین میلیونلارچا آقچا صرف ایتب هه‌ر بر واسطه‌دان فائده‌له‌نوچی ساویت حکومتی، طبیعتیله، بونده‌ای مهم وه بویوك بر فرصتده‌ن استفاده ایتمه‌ی قالماس ایدی. اودر، كه اجنبی أولکه‌له‌ر بولومنده بر «ساویتلار اتفاقی پاویلیونی»ده کورونمه کده ایدی.

بوندان اوچ یل اول آلمانیانگ «لایپسیغ» شهرنده بولغان «بین‌الملل کورك (موینه) سه‌رگیسی»نده‌ده بر «ساویتلار اتفاقی شعبه‌سی» بار ایدی. او یرده موسقوا بولشه‌ویکله‌ری بزنگ مملکتمز محصولاتی ایله — آینقسا قاراکوللریمز ایله — پهك طمطراقلی بر سه‌رگی قیلغانلار ایدی؛ یالغز قاراکول تیریله‌ری گنه ایمه‌س، عینی زماندا خالی‌ـخالیچامز، ایپه‌گیمز، ایپه‌ك قوماشلاریمز، خلقیمزدان غصب ایتب آلدیقلاری کیم‌ـکیچه‌

کله‌ر، زینت اسبابلاری وه باشقالاردا «ساویت پاویلیونینی» بیزه‌مه کده ایدی. بو دفعه هه‌م بولشه‌ویکله‌رنگ پاریس بازاریغا کیتریب یایدیقلاری «ملی محصولات وه معمولات»لاری تورکستان پاختاسی، قاراکولی، ایپه‌گی، خالی‌ـخالیچاسی وه باشقالاری قاتارندا یه‌نه تورکستاننگ تورلو قوروتولمش میوه‌له‌ری — تورشه‌ك، آلما قاقیسی، مه‌یزی، حتی ده‌نه‌ك مغزی (له‌په‌سی)، دون حوضه‌سینگ کوموری، آذربایجاننگ قارا مایی وه اوندان ایشله‌ب چیقاریلغان تورلو ماده‌له‌ر، کوریسی (خاویاری)، سبیریا اورمانلارینگ آغاچلاری وه اونلاردان ایشله‌نمش أشیالار، سبیریا موینه‌له‌ری وه باشقالاردان عبارت ایدی. حقیقی روس مالی نامنه یالغز له‌نین پورترتنده‌ن باشقا کوزگه ایلینه‌رلك نه‌رسه یوقدی، دییلسه مبالغه قیلنغان بولمایدر. دیوارلاردا یوقاریدا ساناالغان ماللارغا وه اونلارنگ اعمال وه استحصالنه دائر سانسز رسمله‌ر تابلولار وه دیئوغراملار قویولمشدر.

فقط، أك کوب نظر دقتنی جلب ایته‌تورغان نه‌رسه، ساویت پاویلیونی قارشیسندا بویوك أولچه‌وده ایشله‌نگه‌ن نظری بر خریطه‌در. بو خریطه‌ده ساویتلار اتفاقینی تشکیل ایتکه‌ن آیریم «ملی جمهوریتله‌ر» وه بو أولکه‌له‌رده استحصال ایتله‌تورغان ماللار کورسه‌تیلمشدر. أك قیزیغی شو، كه بولشه‌ویکله‌ر بو خریطه‌ده «اورتاآسیا» دیمه‌سده‌ن «**تورکستان**» اسمینی یازماق مجبوریتینی حس ایتمشله‌ردر. نه‌ده‌ن عجبا؟ چونکه اونلار بو یرده سویله‌یه‌چه‌ك یالغانچیلقلارندان اوزله‌ری ضرر کوره‌چه‌کله‌رینی یاخشی آگلارلار؛ چونکه فرانسوز خلقنچا اونلارنگ اختراع ایتدیکله‌ری اسمله‌ر یابانچیدر؛ موسقوا بولشه‌ویکله‌ری مملکتده نه قادار منع ایتسه‌له‌ر، قانون چیقاریب استعمالدان تاشلاتسالاردا بوتون دونیا بزنگ یورتیمیزنی یالغز اوز حقیقی، تاریخی اسمی ایله «**تورکستان**» دیب تانیدر. آوروپاچا «اورتا آسیا» تعبیری‌ده باشقا، عمومی بر تعبیردر. بونی موسقوا بولشه‌ویکله‌ری غایت یاخشی بیلیرله‌ر. محض بزنگ تورکلگیمزنی اونوتدیرماق، تورکلکگه بولغان مربوطیت وه علاقه‌مزنی کوچسزله‌ندیرمه‌ك کیبی خام خیال وه چیرکین غرضلار

ایله سەوگیلی یورتیمزنىڭ اوز اسمینی خریطه یوزندان چیقاریب آتمشلاردر وه هەلی هەم آتماقدا تریشادرلار. لکن، پاریس بازارلدا بالذات اونلارنىڭ اوزلەری‌ده تصدیق ایتدیلەر، که «**تورکستان**» سوزینی ساویتلار اتفاقندا جبراً قوللاتماسالاردا او هیچ بر زمان خریطه یوزندەن سیلینمەس وه قوللانودان قالماس. «**تورکستان**» قویاش کیبی آشکار بر حقیقتدر. اونی یوق قیلماق وه بیکیتمەك، کونی ئەتەك ایله یاشیرماق دیمه کدر.

کون ئەته کله یاشیریلاماس. چاغاتای

* * *

بر «اینتوریست(*)»نك تورکستان تأثراتی

شو ییلنىڭ باشلانغچندا تورکستانی ئەیلەنوب کیلگەن بر «اینتوریست» بزگه اوزینىڭ او یردەن آلغان تأثراتینی آڭلاتدی. بو کیشی مملکتمزنىڭ بوتون بویوك مرکزلەرنده بولمشدر. روس تیلینی یاخشیغنه بیلووی، بزنىڭ تیلیمزگەده یتەرلك قادار آشنا بولووی آرقاسندا او عادتده بر اجنبیگه آڭلاشیلمای قالا تورغان کوب نەرسەلەرنی آڭلاماقا امکان تاپمشدر.

بیلگیلی سبیلەر یوزندەن بز بو «اینتوریست»نىڭ اسمینی آتاماق امکاندان محروم بولغانمز کیبی، اونىڭ تورکستان تأثراتی حقنده بزگه آڭلاتدیقلارینىڭدا بارچاسینی بو یرده درج ایته آلمایمز.

«اینتوریست» اوز سوزیگه شوندای باشلادی:

— «مەنم تورکستاندان آلغان تأثراتمچا: بوکون بومملکت برآچلق دیاریدر. هەر یرده آچلق حکم سورمه کدەدر. اورتا آسیا تیمر یولی بوینچا، تورکسیب بوینچا، ایستاسیونلاردا، بویوك وه کیچیك شهرلەرده — هەر یرده آچلق تویور وه کورورسر. آچلقا معروض قالغان تورکستاننىڭ یرلی خلقیدر.

(*) «اینتوریست» اجنبی یولاوچی [سیاح] دیمه‌کدر.

آچلقنىڭ سببی. مملکتنىڭ تورلو نقطه‌لارندا — قازاغستاندا، قرغزستاندا، أوزبه‌کستاندا وه تورکمه‌نستاندا بر قانچا تورکستانلیلارغا آچلقنك سبیلەری حقندا بیرگەن سورغوملارمغا دیەرلك دائما عینی جوابنی آلدم؛ حکومت وه فرقەنىڭ مسئول آداملاری آچلقنىڭ سببی حقندا معین بر جواب بیرمەسدەن تورکستاننىڭ هەر زمان حتی انقلابدان‌دا اول متمادیاً آچلقدا بولغانلغینی سویلەمه کله اکتفا قیلدیلار.

لاکن، تورکستان جمهوریتلەرینىڭ نه حکومتلەرنده، نەده فرقه تشکیلاتلارندا مسئول اوروندا بولماغان باشقالاری ایسه آچلقنىڭ سببی مسئلەسیگه جدی صورتده یاناشدیلار وه آچلقنىڭ سببینی مەنه شوندای ایضاح ایتدیلەر:

أوزبه‌کستاندا وه تورکمه‌نستاندا آچلقنىڭ ایڭ بویوك سببی، سولی یرنىڭ بویوك قسمینىڭ مجبوری صورتده پاختا ایکینیگه آجراتیلغانلغی بولدی. آینقسا أوزبه‌کستان شدتلی صورتده کورونج (پرنچ) قیتلغی حس ایتمه کده‌در. اوزبه‌کستاندا شوندای رایونلار بارکه، اهالیسی کوبده‌نبەری، مەنگه آڭلاتدیقلارینه کوره، یرلی خلقنىڭ ایڭ مهم وه باش آزوغی سانالغان گورونج یوزینی کورمەیدر.

آچلقنىڭ یوز بیریشنده قولخوزلارنىڭ بویوك رول اویناغانلغینی هیچ کیمسه انکار ایتمەیدر. لاکن حکومت اعضالاری وه فرقه تشکیلاتلارینىڭ باشلقلاری آچلققا سبب اولاراق قولخوزلارغا کیریب آلغان ساویت دوشمانی عنصرلارنىڭ حرکتلەرینی کورسەتدیکلەری حالدا «عادی» قوممونیستلار وه فرقەسز خادملار قولخوزلارنی حد ذاتنده آچلق توغدورا تورغان بر سیستەم دیب تاپادرلار. سمرقندده مشهور بر قوممونیست مەنگه قولخوزلارنىڭ تورکستان شرائطیغا قطعیاً اویمایتورغانلغینی وه تورکستان خلقینىڭ بو «موسقوا اختراغی»ندان نفرت ایته تورغانلغینی سویلەدی.

قازاغستان ایله قرغزستاندا آچلقنىڭ ایڭ بویوك سببی اولاراق

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
تۈگۈنچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

قولخوزلاردان باشقا برده «اوتوراقلاشترو» سیاستینی کورسەتەدرلەر. اوز ایشلەری یوزیدەن قازاق وە قرغز آوولاری ایله یاقیندان علاقەدار بولغان بعض قومونیستلار «اوتوراقلاشترو»نگ اهالی ایچین سوك درجەدە اویغونسز شرائط ایچندە یوروتولمەکدە ایکەنینی سویلەمەکدەلەر. یەگی-دەن اوتوراقلاشتریلاجاق حوجالقلار ایچین بیلگیلەنگەن یرنگ مقداری وە صفتی صوك درجەدە محدوددر. چونکە، آگلاشیلغانە کورە، کوچەبە وە یاریم کوچەبەلەرنی اوتراقلاشترو ایله بر زماندا روس کرەستیانلاری‌دە کوچورولوب کتیریلمەکدەدر. روس کرەستیانلاری ایگ یاخشی یرلەرگە اوتورتولادرلار وە اونلارغا حکومت بنا لوازمی جهتندەن یاردمدە بیرەدر. یەگیدەن اوتوراقلاشتریلماقدا بولغان قازاق-قرغزلارغا ایسە نە بنا لوازمی وە نەدە آزوق-آوقات بیریلگەن؛ بیریلگەن تقدیردەدە او قادار اهمیتسز بر مقداردە بیریلەر ایکەن‌کە اوتوراقلاشماقدا بولغان قازاق-قرغزلار بالمجبور یەگیدەن اوزلەرینگ عادت ایتدیکلەری کوچەبە مالدارچیلق خواجەلقلارینا قایتماقنی ترجیح ایتەدرلەر. آینقسا آولیا-آتا رایوندەکی قازاقلار آغر یوقسوللق ایچندەدرلەر؛ بو یردەکوب عائلەلەر اوزلەریگە بیریلگەن یر-لەرنی تاشلاب یەنەکوچەبەلك وە مالدارچیلق تورموشلاریغا قایتمشلاردر. لاکن اونلارنگ، دیەرلك، بوتون مال‌لاری قوللارندان آلنغان؛ حاضردا اونلار ایگ مدهش شرائط ایچندە یاشاماقدادرلار؛ اونلارنگ کوبی آچ-لقدان أولمەکدەدر.

تورکستان مکتبلەری بوتونلای تولغان. یالغز اوزبەکستاننگ اوزندە یوقاری مکتبلەردە اون میگدەن آرتق اوزبەك طلبەسی بار ایکەنلیگنی سویلەیدرلەر. سویلەدیکلەرینە کورە مکتب یتوشمەی تورادر؛ تورکستانلیلار دان‌دا یتەرلك قادار معلم یوق؛ معلم قادروالاری حاضرلاو ایشی کوب ضعیف بارا یاتور؛ چونکە بولشەویکلەر حقیقی پەداغوقلاردان آرتق قومو-نیستلق غایەسینی تارقاتوچی پروپاغانداچیلار یتوشدیریشکە بویوك اهمیت بیرەدرلەر. مسئول معارف خادملارندان بریسیگە مەن: «نیچین سز پەدا-غوقلار یتوشدیرمەك ایچین تورکیەگە یاشلارنی یوللامایسز؛ ایندیگی تور-

کیە ساویت حکومتینگ دوستی وە مصطفی کمال ایسە اوز خلقینی هەم اجنبیلەردەن هەمدە ایچکی ارتجاعدان قوتقارغان حقیقی انقلابچیدرکو؟» دیب سؤال بیردیگم زمان مەنە شوندای جواب آلدم:

— بز قوممونیستلار مصطفی کمالنی حقیقی انقلابچی دیب سانالمایمز. او فقط بر ملی اصلاحاتچی („Национал - Реформист“) دىر. بوکون-گی تورکیەدە بورژوآ مفکورەسی حکم سورمەکدەدر وە او یرگە بز یاشلاریمزنی یوللاساق اونلارغا ملی مسئلەدە بورژوآلق اساسینی آشیلاغان بولورمز. بز ملتچیلەر وە ملی ذهنیت خادملاری ایمەس، انقلابچیلار وە جهان پرولەتار انقلابی ایچین کورەشوچیلەر حاضرلایمز. کمال تورکیەسی تیشقی سیاستدە ساویت اتفاقینگ دوستی ایسەدە، لاکن کمالیزم، ملی انقلا-بنگ اساسی اولماق اعتباریلە بزگە بزنگ اوز ملی عکس‌الانقلابچیلا-ریمزدان داها آرتق درجەدە دوشماندر؛ چونکە کمالیزم اوزینگ ظاهری انقلابچیلغیلە خلقنی داها قولایچاسنا یولدان چیقارادر. کمالیزم یالغز تیشقی کورونوشندەگنە انقلابچی بولوب ایچ تاماندان پەك عکس‌الانقلابچیدر. بز ایسەك تمامیلە بونگ تیسکەریسنچەدرمز: بز شکلجەگنە ملی، فقط معناجە سوسیالیستیك بر رەژیم یاراتاجاقمز. مەنە بو جهتدەن کمالیزم بزم ایچین یالغز نامقبول‌غنە ایمەس، حتی دوشماندر.»

بز بو یردە «اینتوریست»نگ باشقا معلوماتلارینی کتیریب اوتورمایمز. تورکستاندا نیمەلەر بولوب یاتقانینی آگلاماق ایچین بو کتیردیکلەریمزدە یتەرلکدر دیب اویلیمز.

موسقوا بولشەویکلەرینگ کمالیزم خصوصندا تورکستانلی شاگردلا-رینا آشیلادیقلاری بو نقطۀ نظرلار توغروسندا تورکیە مطبوعاتی نیمە دیر ایکەن؟

م.

قانداش وە ملتداش قایغیسی

بوندان بر نیچە آی اول دنیانگ تورلو قسملەرندە، آوروپانگ تورلو مملکتلەرندە اقلیت حالندا قالغان آلمانلارنگ مادی وە معنوی حیات

وه وضعیتله‌رینی تیکشیرو اوچون بیرلینده بر توپلانیش بولغان ایدی. کوب گنه رسمی کیشیله‌رنىڭ قاتناشدیغی بو توپلانیشدا تورلو یېرله‌رده‌کی آلمانلارنىڭ حال وه حیاتنی بیلوچیله‌ر بالخاصه اونلارنىڭ ایچنده‌ن کیلوچیله‌ر طرفدان بیریلگه‌ن معلوماتلار تیڭله‌نگه‌نده‌ن سوڭ لازم وه لایق تاپیلغان قرارلار بیریلگه‌ن ایدی.

یېغلیشدا روسیه‌ده‌کی آلمانلارنىڭ وضعیتی حقندا پاپاس شلوینیڭ (Schleuning) سویله‌یدر. قیسقاغنه بر مقدمه‌ده ساویت سیستېمینی تصویر ایتوب آڭلاتقاندان سوڭ پاپاس شلوینیڭ ساویتلارنىڭ ملی وه اقلیتله‌ر سیاستیگه کیچه‌در. اونىڭ ساویت حکومتی ملی سیاستی‌نىڭ روسیه قولی آستنداغی آیریم ملتله‌رگه اوز تیلله‌رینی قوللانوغا مساعده ایتمه‌سنه رغماً اونلارنىڭ ملی باغلارینی اوزوب اوصاف، عادات وه عنعناتینی بتیریب ملی بارلقلارینی محو ایتو یولندا قویولغان سیاست ایکه‌نی حقنداغی بیاناتی شایان قیددر. بوندان سوڭ اصل مقصدی بولغان روسیه آلمانلاری بحثنه کیچیب اونلارنىڭ معناً وه مادتاً بیتمه‌ك اوزره بولغانلیغی، هه‌ر طرفدا آچلق، سفالت حکم سورمه‌کده وه اهالینی توت‌که‌بی قیریب توکمه‌کده بولغانلیغنی، اون میڭله‌رچه عائله‌نىڭ حیات امکانی، بر پارچا أکمه‌ك قیدیریب یوللاردا سوروٴنوب قیریلماقدا، اونلارچا میڭ آلمان دهقانلارینىڭ سبیریا سورگونله‌رنده، مجبوری ایش دائره‌له‌رنده آغیر وضعیتده أولوب بیتمه‌کده بولغانینی خلاصه روسیه‌ده‌کی میلیوندان زیاده دینداش ملتداشلارینىڭ آچ، یالانغاچ قالغانلقلارینی، بو فجیع أولومده‌ن قورتولوب قالا بیلمه‌ك اوچون سوڭ وه بر گنه چاره وه امید منبعی‌او لاراق آلمانیاداغی دینداش وه ملتداشلارینك توشوندیکله‌رینی سویله‌ب دنیانك هه‌ر طرفنداغی آلمانلارنی، آلمانیا خلق جمعیتی وه حکومتینی بو آچیندان أولمه‌کگه محکوم ایتیلگه‌ن قارداش یاردامیغا چاقیرادر.

بز بر نیچه ییل اول‌ده بر حادثه چیقیب روسیه‌ده‌کی آلمانلار آغیر وضعیته‌ده‌ر دیگه‌ن تاوش ایشتیلیر. ایشیتیلمه‌س باشلانغان حرکتنی اونىڭ نتیجه‌سینی یاخشی‌گنه ایسله‌یمز. او زمان بوتون مطبوعات سانسز جمعیتله‌رنىڭ بو مسئله ایله مشغول بولووی یېته‌رلك تاپیلماسدان حکومت‌ده میلیونلارچا تخصیصات وه رسمی آدیملاری ایله قاتناشقان ایدی. اونىڭچون بز بو مسئله آلمان محیطنه عکس ایته‌ر-ایتمه‌س کوب اوزاماسدان بو ایشنىڭ او طرفداغی محتاج عرقداشلارینىڭ دردینه بر چاره بولورلق بر تشبث حالندا اورتاغا چیقاجاغینی اویلاب امید ایتکه‌ن ایدیك.

کوب اوزاماسدان مطبوعات صحیفه‌سنه کیچیب بوتون آلمان مطبوعاتندا «قارداش یوقلق ایچنده» (Bruder in Not) سرلوحه‌لی بر ستون شکلینی آلغان بو مسئله عینی مقصدغا خدمت ایچین عینی اسمده بر تشکیلات حالندادا اورتاغا چیقدی. هه‌ر طرفدا عینی اسمده شعبه‌له‌ری قورولوب فعالیت باشلاندی.

پروفه‌سور Salett که‌بی Auhagen، Geh imrat Cleinow، پروفه‌سور روسیه وه او یېرده‌کی آلمانلارنىڭ حالینی یاقیندان بیلوچی مشهور شخصلار تورلو یېرده سویله‌دیکله‌ری نطق، بیانات وه مصلحتله‌ری ایله یاردام ایتمه‌کده‌درله‌ر. «قارداش یوقلق ایچنده» اسملی، روسیه‌ده‌کی آلمانلارنىڭ حال وه وضعیتله‌رینی تصویر ایتوچی، بر کتاب‌ده چیقاریلیب هه‌ر طرفدا عینی یاردام تشبثی فائده‌سنه ساتیلماقدا.

شو آینىڭ 9 نده بوتون آلمانیادا «آچ قالغان قارداشغا یاردام کونی» یاسالدی. بو کونی بوتون کلیسالاردا روحانیلار بو آچلارنی ایسله‌ب اونلارغا یاردامنىڭ هه‌ر بر آلمان اوچون هه‌م دینی هه‌م ملی وظیفه بولغانلیغینی سویله‌ب، هه‌ر طرفدا آچلارغا یاردام توپلاندی.

«قارداش یوقلق ایچنده» اسمی آستندا آیرم بر فونده توزولمه‌گه باشلاندی. بو فوندغا ایلك 1000 مارقلق اعانه‌نی آلمان حکوه‌تی باشلوغی، بوکونگی آلمان ملی آقیمینىڭ یول باشچیسی هیتله‌ر بیردی.

یاردام هیئتی تورلو یوللاردا حرکتله‌ر یوروتماقدا، هه‌ر کون بر تورلو مراجعت نشر ایتوب اهالینی یاردامغا چاقیرماقدا. هه‌ر بر آلمان قولدان کیلگه‌نیچه یاردامنىڭ ملی وظیفه ایکه‌نینی بیلیب بویوك-کیچیك دیمه‌سده‌ن یاردامغا آشیقماقدا. بختلی انسانلار! هیچ بولماغاندا بونداى آغیر،

ئەۋلاد گورۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولليازمىلار ئامبىرى

اميدسز حيات تارتيشماسندا فرياد لارينگ بر طرفدان ايشيتيليب ياردام قولی
اوزاتيلماقدا بولغانينی كورمه كده‌لەر. بو ياردام مادتاً بلكه‌ده او ييرده كی
احتياجنی بوتونلای قاپلی آلورلق برمقياس آلالماس. فقط بو او ييرده كی حياتی
اوچون چيكيشمه كده بولغان چاره‌سز مظلوملارنگ روحينی شبهه‌سز كوب
كوته‌ره‌جه كدر. بز بو ييرده كی ياردام تشبثينگ كون كونده‌ن كيكه‌يوب
آلماقدا بولغان شكلينی كوروب تورغانمز اوچون اونگ مادتاً‌دا اويلانغا-
نيدان كوب بولوب چيقاجاغيغا ايناناز.

بختلی انسانلار ديديك. طبيعی آچلق، سفالت، چاره‌سزلك كور-
مه گه‌ن آداملار كوزنده قارداش بولسادا باشقاسينگ يارداممه محتاج بو-
لوش بر بختليلق بولالمايدر. فقط او ساويتلار جهنمنده فريادلارينی
كيمسه گه ايشيتديره آلماسدان، فجيع وضعيتده هيچ بر طرفدان ياردام
تاوشی ايشيتمه‌سده‌ن، اوزله‌ريگه تامان اوزانغان بر ياردام ئه‌لی كورمه‌سده‌ن
ميليونلارلا اميدسزلك ايچنده أولمه كگه محكوم انسانلار، خلقلار قارشی-
سندا بو قاداری‌دا بويوك بر بختدر. هيچ بولماغاندا معنوی بر كوچ منبعيدر.

ئايسه‌ن تورسون

* * *

تورك غازيتاچيلغی (*)

XII.

سانسور بلاسی توركستاندا جديدچيله‌ر تامانندان چيقاريلغان غازيتا-
لارنگ هيچ بريسيگه اوزونراق ياشاماقفا فرصت بيرمه‌مشدر. بونگ
اوستيگه چارلق أداره‌سينگ توركستان جديدچيله‌رينی شدتلی تعقيبات
آستيغا آلووی، حتی اونلارغا بر آرالق غازيتا چيقارو اوچون رخصت هه‌م
بيرمه‌ی قويغانلغی توركستاننگ اوچ ييل قادار غازيتاسز قالوويغا سبب
بولمشدر. توركستانليلار اورونوب، سورونوب نهايت 1911 نچی ييلی بر-
گنه غازيتا چيقارا آلديلار. «**قازاغستان**» آتالغان بو غازيتانگ ايلك

(*) «ياش توركستان» نك 28، 30-35، 37، 40، 42 وه 43 نچی سانلارندان دوام.

نومروسی شو ييلنگ مارت آيندا خان اورداسندا چيقمشدر. سوگرا بو
غازيتانی اورالسكی گه كوچوروب او ييرده باسترمشلاردر. «قازاغستان»
هه‌م اوزينگ توركستانداغی مرحوم رفيقله‌ری كيبی اوزون ياشايالمامشدر.
بو غازيتانگ روسچه قوشومچالاری‌دا بار. «قازاغستان» بيتله‌رنده شاهن-
گه‌ره‌ی بوكه‌ی اوغلی، ب. قولماق اوغلی، باترخير نياز اوغلی، محمد
قراش وه باشقالارنگ يازيلارينی اوچراتامز.

1912 نچی ييلدا ايسه بوتون توركستاندا ايكی گنه غازيتا چيقمشدر:
برنچيسی «**بخارای شريف**»، ايكنچيسی «**توران**» در. بونلارنگ ايكيسی-
ده بوخارا شهرنده چيقاريلمشدر. بوخارا شهری، بعضی آوروپالی سياح-
لارنگ ديگه‌نله‌ريده‌ك، يوكسه‌ك مناره‌له‌ری وه بويوك قبه‌له‌ريله كيگ بر
«مدرسه اورمانی»غا اوخشايدر. بو شهر وقتيله اسلام دنياسينگ مركزی
وه مدنيتده زمانينگ اوقسفوردی ساناليردی. بوخارا مدرسه‌له‌ری‌ده تورك
أولكه‌له‌رينگ باشقا ييرله‌رنده كی مدرسه‌له‌ر كيبی فارس وه عرب تيلله-
رينگ تورك دنياسنه ياييلیشندا مهم عامل بولمشدر. بو ييرده كی مدرسه‌له‌ر-
ده اوقوچی طلبه‌له‌رنگ كوپچيلگی توركستاننگ هه‌ر بورچه گنده‌ن كيل-
گه‌ن ياشلارايديله‌ر. بونلار مدرسه تحصيلی وه مدرسه تربيه‌سی تأثيريگه بير-
يليب كيتكه‌نله‌ريده‌ن كوپينچه توركچه‌ده‌ن زياده فارسچا يازيلغان اثرله‌رنی
قيزيقيب اوقورلاردی. مه‌نه شو جهت نظرغا آلينب، تحصيلده‌ن سوگ تور-
كستاننگ هه‌ر تامانيغا تارقالاجاق بو ياش مدرسه‌ليله‌ر ذهنيگه اصلاحات
فكرله‌رينی ييرله‌شترمه‌ك مقصديله بوخارادا چيقاريلغان «بخارای شريف»
توركچه ايمه‌س، فارسچا اولاراق چيقاريلمشدی. بو صورتله مدرسه‌ليله‌ر
آراسندا جديدچيلك فكرله‌رينگ ممكن قادار تيز يايیلاجاغی توشونولمشدی.
فقط «بخارای شريف»نگ فارسچا اولاراق چيقاريلغانلغی توركستاننگ
توركچی زمره‌سيله توركستان تيشنداغی تورك مطبوعاتينی سيوينترمه‌مشدی.
مثلاً استانبولدا چيقيب تورغان «تورك يوردی» مجموعه‌سی او زمان «بخا-
رای شريف» حقنده شو سوزله‌رنی يازمشدی:

«... بو هفته بوخارادا حروفات ايله مطبوع بر غزته‌يی‌ده گوره‌ره‌ك

پەك سەويندك. «بخارای شریف» بوخارانگ ماضیسنه لایق بر استقباله نامزد اولدیغینی گوستەریر، ایلك مژدەجیدر. مؤسس وه محررلەرینی صمیمی تبریك ایدەرز.

لاکن بز خلقی کاملاً تورك اوغلی تورك اولان بخارای شریفگ ایلك غزتەسینك تورك دیلنده اولماسینی بەكلەر وه ایستەردك؛ «بخارای شریف» ایسه فارسی محرردر. اوز دیلیمزه اعتبارسزلق، تورك دنیاسینگ هر طرفنه یاییلمش بر نقصان اولدیغی جهتله، محرر قارداشلاریمزی تخطئەیه دیلیمز وارمیور. آنجاق تورکستانلی تورکلەرك، یاقین زمانده، بوخارادا چیقار تورکجه بر غزتەلەری اولماسنه دعا ایله اکتفا ایدییورز...»

(«تورك یوردی» برنجی جلد، سان 12، ص. 376 استانبول 1328).

1912 نچی یلنگ مارت آیندان چیقا باشلاغان «بخارای شریف» هافتادا ایکی تاپقیر چیقاردی. تورکستاندا ایگ کوب مدرسەلیلەر آراسندا اوقولغان بو غازیتانگ ایران وه آفغانستانغادا تارالغانلغینی سویلەرلەر.

شو یلنگ 11 نچی ایول (تموز)ندەن باشلاب دنیا یوزنده کوروںگەن «توران» غازیتاسینی «بخارای شریف» توگەرەگیگه توپلانغان یازیچیلار چیقارمشلاردی. تورکچەاولاراق چیقمش«توران»نك برنچی بیتی اوستندا: «بخارای شریف»نگ علاوەسی، دوشنبه و چهارشنبه کونلرنده طبع بولاجقدر.» سوزلەرینی اوقیسز.

یوقاریدادا ئەیتلدیگی کیبی «بخارای شریف»نی یالغز فارسچا اورگەنگەن مدرسەلیلەرگنه اوقویا بیلیرلەردی. تورکستان خلقی ایسه طبیعی بو فارسچا غازیتانی اوقویا بیلمەس ایدی. اونگچون «بخارای شریف»چیلەر تورکچه بر غازیتادا چیقارماق ضرورتی سیزیب، شو «توران»نی چیقارمشلاردی. بو ادعانگ توغرولغینی «توران»نگ ایلك ساندا باسیلغان توبەندەکی سوزلەر هەم آپ آچیق کورسەتوب توروبدر: «آیلاردن بری نشرینه موفق بولدیغمز «بخارای شریف» غزتەسی، ترکستان مرکزی بولغان بخارا توپراغنده کوب اهالی نی بی بهره بوراقدی. تاجیك قرنداشلرمزه فائده بیرکان بولسەده اوزبك قرنداشلریمز محروم قالدیلار. قیاس

بولنورسه عموم ترکستان اهالیسنگ یوزده بریسی ینەده فارسی تیلی نی بیلماس ایکان!» دیلەدر.

«توران» مندرجەسی بای غازیتالاردان سانالیر. ایلك ساندا مدنی عالم آینقسا تورکیه وقایعندان خبر بیروچی تلغرافنامەلەر وه «دهقان قاردەشلرمزه خطاب» (اقتصادی، اجتماعی)، «اسلام مدنیتی» (تأریخی، مدنی) هەم «اصول تعلیم و تربیەدن» باشلقلی مهم مقالەلەر ایله روس غازیتالاردان آلینما ایچکی وه تیشقی خبرلەر باسیلمشدر.

«بخارای شریف» ایله «توران»، ایکیسینگ برلکده، ییللغی 8 سوم ایدی. بو ایکی غازیتا کوب تارالغان وه تورکستانغا تقدیر ایتەرلك خدمتلەر قیلغاندر. تورکستاننگ کینده گنده چیقیب تورغان بو ایکی مهم غازیتا قارا یعنی جاهل بوخارا امیرنگ اوتونووی بویونچا روسیەنگ بوخاراداغی سیاسی وکیلی بویروغیله 1913 نچی یلنگ باشندا توختاتیلمشدر.

(بیتمەدی) توقتامش اوغلی

* * *

بالیق باشیدان چیریدی

توبەنده باسیلماقدا بولغان مقاله موسقوادا چیقا تورغان «کراسنی آرخیف» („Красный Архив“) مجموعەسینگ 56 نچی ساننداں ترجمه ایتلمشدر. بو مقالەنی باسماقدان مقصدیمز «پارەخورلق»نگ روسیەده قاندای حکم سورگەنلگینی اوقوچیلاریمزغا کورسەتمەکدر. روس پادشاهینگ خاتونی وه قارداشیغاچا رشوت آلغانلار. حتی روس ایمپەراتورلاری آراسندا اگ «اولوغ»لاریندان سانالغان ایکنچی آلەکساندر (بالقان اسلاولارینی تورکیەدەن قوتقارغان شول آلەکساندر ایدی) تیمر یوللار امتیازینی آلغان بر کیشیدەن خاتونینگ یاقینی (شەبەکو ،ام قیز)غا اوچیوز میگ سوم آلیب بیریشنی اوزینگ «پادشاه» نامی اوچون یاقیشماس دیب کورمەگەن. مثالی بولماغان بو ماسقارالق اوستیگه پادشاه سراییغا بارا تورغان «پاره» (رشوت)نگ ناظرلار قومیتەسی آرقالی اوتکەنلگینی قوشساگز، بزنگ تورکستاندا «روسغا آقچا بیرده آتاسین أولدور» دیگەن سوزگه محقق تولوق حق بیرەسیز. باشقارما.

—«اوتکەن عصرنگ 70 نچی ییللاری، روسیەده بر «بویوك اصلاحات» ییللاری وه «تیمیر یول ایسیتمەسی» دوری ایدی. یەگی تیمر یوللارسالیش

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

امتیازی یالغز چارنگ أرادەسی وە راضیلغی ایله بیریلیردی. یوللار ناظری امتیاز طلبکارلارندان ایگ «ایشانچلیسی»نگ نامزدلغینی ناظرلار قومیته (شورا)سیغا تقدیم ایتەر وە قومیتەنگ بو خصوصداغی قراری چارنگ أرادەسیگە عرض قیلنور ایدی. طبیعتیله، امتیاز آلو ایشی میگ تورلو حمایەلەر، تضییقلار، حتی بویوك أولچودە رشوتلەرگە باغلی ایدی. او زمانگ ایگ نفوذلو تیمر یول خادملارندان بری بولغانبارون«دەلویگ» وە «ویتته»نگ خاطراتلارندا، امتیاز طلبکارلارینگ تا چارنگ ایگ یاقین «توگەرەگی»گە قادار ایریشه بیلدیکلەری وە او یردە ایکنچی آلەکساندرنگ سەوگیلیسی بولوب سوگرادان اونگله «کیناگینا یوریەوسکایا» لقبی ایله اویلەنگەن پرینسەس «دولغوروقایا»نگ یاردەمینی قازانغانلقلاری آگلاتیلماقدادر.

بونی دولت شوراسی اعضاسی وە روس تاریخ جمعیتی رئیسی آ. آ. پولوفتسوف داخی اوز خاطره دفترنده تصدیق ایتمشدر. تیمر یول امتیازلاری حقنداغی حکایەلەرینی او، بو مسئلەلەردەن یاخشیغنه خبردار بر شاهد، ایکنچی آلەکساندر زمانندا ژاندارما شەفی وە مشهور «مقدس عسکری دسته»نگ یاراتوچیسی بولغان پ. آ. شووالوف سوزلەرندەن (1883نچی یلی 18 دیقابردە) یازمشدر.

ناظرلار قومیتەسی بر آغزدان، امتیازنی ایگ اویغون شرائط تکلیف ایتکەن «فانکەلهاگەن» دیگەن بریسیگە بیریشگە قرار قیلغان. ناظرلار قومیتەسی قرارنامەسی، چارنگ پرینسەس «دولغوروقایا» ایله برلکدە بولوندیغی لیوادیاگە (قریمدە) یوللانغان وە او یردەن چارنگ «امتیاز پولیاقوفغا بیریلمەك اوزرە اوزگەرتیلسین» دیگەن حکمی ایله قایتقان ایدی. پولیاقوف او زمانگ ایگ بویوك تیمر یول «قرال»لارندان بری بولوب، بو مسئلەدە قافقاس نائبی بویوك قنیاز میخائیل نیقولایەویچنگ حمایەسندەن فائدەلەنمەکدە ایدی. ناظرلار قومیتەسی رئیسی غراف ایغناتیەف بونِدای بر حکمنی آلغاندانسوڭ مسئلەنی کیلەجەك معروضەدە یەگیدەن عرض ایتشنی بویوردی. لاکن ژاندارما شەفی شووالوف، اوگا

معلوم بولغان بعض ایشلەر یوزندەن، مسئلەنی پادشاهنگ پەتەرسبورغا قایتیشیغاچا توقتاتیشنی طلب قیلدی. بورسه (بیرژا)دە وە بوتون شهردە پولیاقوفنگ بو امتیازنی 7 میلیون سوم رشوت بیریب آلا بیلدیگی حقندا شایعه تارقالدی. شووالوف پولیاقوفنی چاقروب اوگا: «سز، امتیاز آلماق اوچون گویا 7 میلیون سوم رشوت بیر گەنلگگز توغروسندا یالغان شایعەلار تارقاتوب یوروبسز؛ اگر سز مەنگە بو ایشنگ حقیقت ایکەنلگینە دائر قطعی دلیل کورسەتمەسەگز مەن سزنی همان قاماتامەن وە محکمەگە بیرەمەن» دیدی. پولیاقوف قورقوسندان شو یردەیاق اوتوروب: $3\frac{1}{2}$میلیون سوم پرینسەس دولغوروقایاغا، $3\frac{1}{2}$ میلیون سومدا قافقاسداغی تورلو بویوك مأمورلەرگە وعده قیلنغان»لغینی اوز قولیله یازوب بیرەدی.

پادشاه «تسارسکویه سەلو»گە قایتدیغی زمان شووالوف اونگ یانیغا باروب: «پادشاه حضرتلاری! مەن اوز معروضەمنی پەك اوگغایسز بر مسئلەدەن باشلاماق مجبوریتندە بولغانم اوچون کوب خفەمەن. بورسەدە وە بوتون شهردە پولیاقوفنگ قافقاس تیمر یوللاری امتیازینی آلماق اوچون وعده قیلدیغی رشوتلەر حقندا شایعەلار دوران ایتمەکدەدر» دیدی.

بو سوزلەرنی ایشیتەرکەن چارنگ یوزندە اوزگەریش پیدا بولوب: «نیمە، مەنی رشوت آلو ایله قارالاماقدالار، دیمەکچیمیسز؟» دیدر. بوگا شووالوف «مەن سزنگ صمیمی، صادق بندەگزدرمەن. بونِدای فکر اصلا باشیمغا کیلمەس. فقط، معین بر خاتون ایله بر غروپ شخصلارغا وعده قیلنغان یدی میلیون سومدان بحث ایتمەکدەدرلەر» دیب جواب بیرەدر.

پادشاه شووالوفنگ سوزینی کیسیب: «مەن سزگە بو «معین خاتون»نگ اسمینی آتاشنی منع ایتەمەن؛ بو خانمنگ اخلاقی وصفلاری کوب یوکسەك وە هەر قانِدای شبهەدەن تازادر؛ بو سوزلەرنگ بارچاسیدا افترا، غیبتدر» دیدر.

شووالوف بوگا قارشی: «اعلی حضرتلاری؛ مەنی بوکیبی قارالاولارنی قطعی دلیل وە ثبوتسز عرض ایتەچەك قادار بسیط بر آدامەی

سانایسز؟ مه‌نه، پولیاقوف تامانیدان وعده قیلنغان رشوتله‌رنگ اونگ اوز قولیله یازیلغان لیسته‌سی» دیب کاغدنی کورسه‌ته‌در.

چار لیسته‌نی قولیغا آلوب آنچاغنه مدت دقتله باقادر وه اوزون بر مذاکره‌ده‌ن سوڭ امتیازنگ فانکه‌لها گه‌نگه‌ده، پولیاقوفقادا ایمه‌س، ئه‌فیموویچ دیگه‌ن اوچنچی بر نامزدگه بیریلیشیگه راضی بولادر.

شووالوف یوللار ناظری «بوبرینسکی»نگ یانه کیتمه‌کچی بولوب تورغانیدا چار ایکنچی آله‌کساندر پرینسه‌س دولغوروقایا ایله کوروشوب چیقیب، اونی اوز آلدیغا یه‌کیده‌ن چاقروب آلوب: «پرینسه‌س دولغورو-قایانگ قاریندا‌شی «شه‌به‌کو» نام قیزنگ اوز آتا-آناسندان 300 مینگ سوم آقچا آلغانینی، فقط قیزنگ قاواله‌ر غارد رتبه‌سنده‌گی آغاسینگ بو آقچانی قیزدان آلداب آلوب صرف قیلیب قویغانینی، عدالت ایجابنچا بو آقچانگ قیزغا قایتاریلیشی لازم کیله‌درگه‌نلگینی، ایندی شووالوفنگ قایسی یول ایله بولسادا بو آقچانی تدارك ایتمه‌سی لازم ایکه‌نلگینی بیلدیره‌در. شووالوف حیرتله‌ر ایچنده بوبرینسکی‌گه باراردا اوگا پادشاهنگ طلبینی آگلاتادر. ایکیسی برلکده اویلاشوب، امتیاز اوچون بیلگیله‌نگه‌ن نامزدنی چاقرتروب آلوب امتیازنی 24 ساعت ایچنده، فقط 1) «معلوم چیقیملار اوچون» 300 مینگ سوم تولاش؛ 2) بو حقده هیچ کیمگه بر سوزد. سویله‌مه‌سلك شرطلاری ایله آلابیله‌چه‌گینی بیلدیره-درله‌ر. امتیازچی بوگا قووانچلار ایچنده راضی بولادر.

شووالوف بوندان سوگغو کونله‌رده پادشاه یانه معروضه‌ایله کیلدیگی زمان هه‌ر دفعه‌سنده 1000 دانه‌ده‌ن 100 سوملقله تولدورلغان بر خالتا (پورتفه‌ل) کتیریب بیره‌ردی. 3 نچی معروضه کونده امتیازچی یالغز 60 مینگ سوم کتیریب، قالغان 40 مینگینی تیز وقت ایچنده بیریشنی وعده قیلمشدی. لاکن پادشاه بومبلغنی «اوز ئه‌چه‌له‌رینك(*) پورتره (صورت)-

(*) ایسکی روس 100 سوملق کاغد آقچاسندا چار آله‌کساندرنگ بویوك ئه‌چه‌سی ایکنچی قاتارین‌نگ صورتی بولور ایدی.

له‌رینگ یتوشمه‌گه‌ن سانی» ایله تولدورولماغونچا قبول ایتمه‌گه‌ن ایدی.

عینی پولوفتسوفنگ یازیلارندا، یه‌نه شووالوف آغزندان، تیمر یول امتیازی ایشله‌ریگه اولوغ قنیاز نیقولای نیقولایه‌ویچنگ‌ده قاتیشقانلغی آگلاتیلماقدادر. کوب دفعه شووالوفدان آقچا چیقاتورغان «برتورلوایشله‌ر توزه‌تمه‌ك»نی اوتونگه‌ن اولوغ قنیاز بر کون کیلیب اوندان جدی‌صورتده: «مینسك»ده‌ن فلان استقامتده بر تیمر یول سالیش» توغروسندا رجاده بو-لوندی. او، اوزینگ بو تشبثینی یه‌ك أنائی بر شکلده، بو ایش به‌جه‌ریل-دیگی تقدیرده 200 مینگ سوم آلاجاغی وه بو آقچا ایله اوزینگ غیر قانونی بالالارینی تأمین ایته‌بیله‌چه‌گی ایله اساسلانترمشدی. پولوفتسوفنك یازووینه کوره: «شووالوف اولوغ قنیازغا بونگ رشوت ایکه‌نلگینی اثبات اوچون نه قادار چالیشدی ایسه‌ده او بونی آگلامادی، یاخود آگلاماق ایسته‌مه‌دی». بوایش ناظرلارقومیته‌سنده‌ن اوتدی؛ نیقولای نیقولایه‌ویچ تشبثینگ هیچ بر اهمیتی یوق ایدیسه‌ده، اونگ توتقان استقامتی موفقیت قازانغان ایدی. شووالوف بو مسئله‌نی آنچاغنه اونوتوب کیتکه‌ن ایدی؛ فقط بر کون، ئه‌لله قاندای بر بالودا اولوغ قنیاز نیقولای نیقولایه‌ویچنی کوروب قالغانی زمان اولوغ قنیاز اوگا قولی ایله تونچه‌گینی اوروب کورسه‌توب، بو اشارتله، معهود 200 مینگ سوم رشوتنی آلغانلغینی آگلا-تماقدا ایدی...»

ترجمه‌چی: صابر

تورکستان خبرله‌ری

موسقوا غازیتاسی «ایزوه‌ستیا»نگ 29نچی ایون ساندا بیرگه‌ن معلوماتنه کوره تورکستاندا «اونوم توپلاشنگ برنچی کونده‌ن باشلاب اوتکه‌ن یلنگ بوتون یاگلیشلقلاری وه ترتیبسزلکله‌ری تکرار ایتلمه‌کده» ایمش. غازیتانگ یازغانه کوره بیغیم-تیریم ایشله‌ری هیچ قانیقارلق کیتمه‌ی یاتر. پلان بویونچا 20نچی ایونگه‌چه «60 مینگ هه‌کتار یرنگ بیغیم-تیریم ایشی بیتکه‌ن بولووی کیره‌ك ایکه‌ن یالغز 23 مینگ هه‌کتار یرنگ اونومی توپلانمشدر. بونگ اوستیغا دولتگه هه‌لیگه‌چه بر کیلوغرام

ئەۋلاد گورۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

هەم بوغدای تاپشیریلماغان. اوزبیکستان 135 مینگ هەکتار اورنیغا فقط 38 مینگ، تاجیکستان 63 مینگ هەکتار اورنیغا آنجاق تورت مینگ آلتی یوز هەکتار ییردەن اونوم توپلاغان...»

برجه بو حال پەك قانونی وە طبیعیدر. آچلقدان سیقیلغان خلق دولت پلانیدان زیادە اوز باشینینگ دردینی اویلامالیدر...

ساویت حکومتی آمریقادان پاختا آلماق مجبوریتندە

ساویت حکومتینینگ ایلك یاپدیغی پلانی بوینچا 1932نچی ییلدان باشلاب روسیەنینگ بوتون پاختا احتیاجینی تورکستان پاختاسیلە اوتەب، حتی اجنبی مملکتلەرگە پاختا چیقارماق لازم کیلەر ایدی. بو سوڭ ییللاردا تورکستان پاختاچی دهقانلارینینگ ساویت پاختا سیاستیگە قارشی یوروتدیگی کورەش ساویت حکومتینینگ بو پلانینی بوشقا چیقاردی. آوروپا غازیتالارینینگ بیردیگی خبرلەرگە کورە ساویت حکومتی آمریقادان 80 مینگ تونا قادار پاختا ساتوب آلماق توغروسندا آمریقا ایلە مذاکرەگە کیریشکەن. ساویت حکومتی بو پاختانی نقدآقچاغا ایمەس، نسیەگە آلماقچی ایمش.

«پاختا بالەتی» تاشکند غازیتالاری شو ییلنینگ 21. IV. ندەن بەری تاشکنددەکی «سوەردلوف تیاتروسی»ندا تامارا خانم، مکرمە خانم، علی آردوبوس، شمس‌الدین اوغلی وە باشقالارنینگ ماهرانە قاتناشمالاری ایلە «پاختا بالەتی» اوینالماقدا ایکەنلگینی خبر بیرمەکدەلەر. تورکستانداغی پاختا کورەشینی اوزبیك رقصلاری وە اوزبیك هەم آذری موسیقیسیلە افادە ایتلگەن بو «پاختا بالەتی»نینگ لیبرەتوسینی Voșcene دیگەن کیشی یازغان ایمش

ا. عاصی ناملی بر تنقیدچی «قیزیل اوزبیکستان»نینگ 28.IV.33. دە چیققان 98نچی سانیدا بو بالەت مناسبتیلە «زور امید باغیشلاوچی برتجربە» باشلغیلە یازغان بر مقالەسندە «نیمە وجهدن «پاختە بالەتی» تماشاچیلارغا یاقمادی؟ نیمە وجهدەن بو زور حادثە تماشاچیلاردا شوق، محبت قوزغاتا آلمادی؟» دیب سوراقلار قویوب، بو سوراقلارغا جواب بیرەرکەن توبەندەکی سوزلەرنی یازمشدر:

«... موسیقاغا Roslavets تامانیدان کوپ کوچ صرف قیلنغانلغی کورونوب تورادی. لاکن شوندای بولسا هەم او برنگ تماشاچیغا کوپینچە سیکە آلادی... کوپ جایلاردا اوزبیك کویلەری (هوالاری) ماتەریال طریقەسیدەغنە آلینب، اونگ بوتونلگینی وە خصوصیتلارینی ساقلاشغا اعتبار قیلماسدان ایشلەش-کویلەرنی تانیب بولماسلق درجەدە اوزگەرتیب، تماشاچیلارغا یاتلاشترادی... بالەتدە بر قانچا قاراڭغیلقلار وە یاپیشماسلقلار بار. لیبرەتونی اوقوماغان تماشابین باینگکیدەگی تویني چایخانەدە دهقانلار ییغیلیشی دیب اویلایدی. شو تویدا موشتومزور تأثیریدەگی دهقاننگ اویونیدا، پیالەلەردەگی نەرسەلەرنگ بوغدای وە گوروچ ایکەنلگینی تماشاچی کورە آلمای، فهملەمەی قالادی. بوغدای ایلە گوروچنی کوزگە کورونەرلك باشقا برەر خیل یول ایلە بیریش ممکن ایدی. یەنە: حتی لیبرەتونی اوقوغان تماشابینلەر هەم آمریقادان پاختا آلیشیمزنی وە آمریقا ایسە بزدەن آلتون آلاجاغینی توشونمەی قالادیلار. فقط آمریقا پاراخود (واپور)ینی کورسەتب قویا قالیش بونگ اوچون کفایە قیلمایدی...»

بر تورکستانلینینگ آلمانچا علمی اثری. بەرلین عالی تەخنیك مکتبینك تاغ-معدن بولومی مأذونی تورکستانلی احمد جان ابراهیم بیکنگ
„Sporenformen des Aegirhorizonts des Ruhr-Reviers“
ناملی دوقتوراسی باسیلیب چیقمش وە بو علمی اثر تورکستانغا اتحاف ایتلمشدر. «یاش تورکستان» دوقتور احمد جان ابراهیم بیکنی بو مناسبتلە قوتلار وە آلمانیادا آلدیغی بیلیمینی یاقین کیلەجەکدە مستقل تورکستانمزدا ملی منفعتیمز اوچون قوللانیشینی تیلەر.

بیلدیریش: استانبولداغی «تورکستان تورك گەنجلەر برلگی» اوزینگ VI. نچی ییل دونومی بایرامینی کیلەجەك آوغوست (آغوستوس) آیینگ 18 ندە یاساماتقا قارار بیرمشدر.

«تورکستان تورك گەنجلەر برلگی»
استانبول 10 تموز 1933

Verantwortlich für Verlag und Redaktion: Herbert Wolf, Berlin SO 16
Druck: Sonnendruckerei G. m. b. H., Berlin-Charlottenburg 4

Yach Turkestan

Juillet 1933 (Le jeune Turkestan) No. 44

Revue mensuelle

Organe de défense nationale du Turkestan

Rédacteur en Chef: **Moustapha Tchokaï-Oghly**

یولیمزغا توغرو کیلگەن بوتون یازولار اوچون مجموعەمزنگ بیتلەری آچیقدر.
باسیلماغان یازولار قایتاریلماس.

آبونه شرطلەری:

ییللغی 100 فرانسز فرانقی، آلتی آیلغی 60 فرانق، اوچ آیلغی 30 فرانق.

سایغیلی اوقوچیلاریمزغا

«یاش تورکستان»نگ دوامی، ترقیسی تورکستان استقلالی دوستلارینگ اعانەسیله اوقوچیلارینگ آبونەلەرینی وقتنده تولەب، یەگی آبونەچیلەر قازانتریش یولوندا کورسەتە تورغان یاردەملەرندەن آسلیدر.

«یاش تورکستان» روس استیلاسی نتیجەسندە مهاجرت وە اونگ آغیر کونلەریگە اوچراب تورغان اوقوچیلارینگ آنچاسیغا ییللاردان بەری آقچاسز بیریلمەکدەدر. تورکستان ملی قورتولوش حرکتینگ برگنە فکر قورالی بولغان «یاش تورکستان» هەر بر یورتداشندان وە تورکستان دوستلارندان امکان داخلندا مادی وە معنوی یاردەم کوتەدر. آبونەچیلەرندەن آبونەلەرینی وقتنده تولەشلەرینی اوتونەدر. باشقارما.

مجموعەمزگە تیيشلی هەر تورلو یوللانمالار اوچون آدرەس:

Moustapha Tchokai-Oghly
7, Square de la Fontaine
Nogent s. Marne (Seine)
France